

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
BALTISTIKOS KATEDRA

Violeta Miliun

Lietuvių filologijos ir užsienio (ispanų) kalbos studijų progra-
ma

Dūryba lietuvių ir ispanų kalbose

Bakalauro darbas

Darbo vadovas prof. habil. dr. Bonifacas Stundžia

Vilnius, 2017

Violeta Miliun, *Dūryba lietuvių ir ispanų kalbose. Bakalauro darbas*, vadovas: prof. habil. dr. Bonifacas Stundžia, Vilniaus universitetas, 2017, 64 p., priedai pateikti plokštelėje 65 p.

Raktažodžiai: dūrinys, lietuvių kalba, ispanų kalba, determinatyviniai dūriniai, posesyviniai dūriniai, valdomieji dūriniai, kopuliatyviniai dūriniai, dūrinių struktūra, originalo dūrinių atitikmenys, daiktavardis.

Anotacija

Šiame darbe nagrinėjami lietuvių ir ispanų kalbų dūrybos aspektai. Darbo tikslas – remiantis dviejų prozos kūrinių vertimais aptarti bei palyginti abiejų kalbos dūrinių sudarymo principus; išsiaiškinti pagrindines šių žodžių vertimo problemas bei tam tikrais atvejais pateikti geresnį jų atitikmenį. Koncentruojamasi ties klausimu, kaip minėtose kalbose reiškiasi toks dalykas kaip dūryba, jo problematika, ypatybės, klasifikacija bei atliekamas vaidmuo vertimo metu; į kokias detales turi būti atkreipiamas dėmesys. Analizuojant dūrinius buvo remtasi dviejų žinomų romanų vertimais: Isabelės Allendės *Apie meilę ir šešėlius* (isp. *De amor y de sombra*) ir Balio Sruogos *El bosque de los dioses* (lie. *Dievų miškas*). Aptariant lietuviškus dūrinius ypač remtasi Vinco Urbučio darbais. Tuo tarpu ispaniškų dūrinių analizė paremta Soledad Varelos, anglų bei kitų autorių veikalais. Darbo pabaigoje bus pateikti atsakymai į visus anksčiau išvardytus klausimus, kurie padės nustatyti kalbų dūrybos bendrumus ir skirtumus. Darbas gali būti naudingas būsimesiems vertėjams; taip pat gali pasitarnauti kaip medžiaga lyginamajai įvairių kalbų šeimų dūrinių analizei.

Turinys

Pratarmė.....	4
Įvadas.....	7
1. Lietuviški dūriniai ir jų atitikmenys ispanų kalboje.....	10
1.1. Semantinis-sintaksinis dūrinių skirstymas.....	10
1.1.1. Determinatyviniai dūriniai.....	10
1.1.2. Poesyviniai dūriniai.....	17
1.1.3. Valdomieji dūriniai.....	23
1.1.4. Kopuliatyviniai dūriniai.....	26
2. Ispaniški dūriniai ir jų atitikmenys lietuvių kalboje.....	29
2.1. Dūrinių skirstymas pagal morfologinę sandarą.....	29
2.2. Vardažodiniai (daiktavardiniai) dūriniai.....	30
2.2.1. Daiktavardis + daiktavardis.....	30
2.2.2. Veiksmažodis + daiktavardis.....	37
2.2.3. Daiktavardis + būdvardis (būdvardis + daiktavardis).....	40
2.3. Būdvardiniai dūriniai.....	44
2.3.1. Būdvardis + daiktavardis.....	44
2.3.2. Būdvardis + būdvardis.....	47
2.3.3. Prieveiksmis + būdvardis.....	49
2.4. Kitokios sandaros dūriniai.....	51

2.4.1. Prieveiksmis + veiksmažodis	52
2.4.2. Prieveiksmis + daiktavardis	55
2.4.3. Įvardis + veiksmažodis	57
2.4.4. Įvardis + būdvardis.....	58
2.4.5. Prielinksnis + daiktavardis.....	58
Lyginamoji dūrybos lentelė.....	60
Išvados.....	61
Šaltiniai ir literatūros sąrašas.....	63
Priedai.....	65

Pratarmė

Darbo objektas. Šiame darbe analizuojami lietuvių ir ispanų kalbų dūriniai, paimti iš konkrečių dviejų prozos kūrinių originalų ir vertimų: iš ispanų į lietuvių bei iš lietuvių į ispanų. Analizei buvo pasirinkti žinomos Lotynų Amerikos rašytojos Isabelės Allendės romanas *Apie meilę ir šešėlius* (*De amor y de sombra*, 1984) ir Balio Sruogos *El bosque de los dioses* (*Dievų miškas*, 1945). Pirmiausia reikėtų pasakyti, jog šiuo atveju dūrinius lemia pats vertimo pobūdis bei vertėjo išmonė, tačiau neverta pamiršti, jog jie gyvuoja bendrinėje kalboje: kai kurie dažniau, kai kurie rečiau vartojami. Nagrinėjant abiejų kalbų dūrybos principus bei tipus dėmesio centre atsidūrė grynieji dūriniai, o tiksliau, netarptautiniai (svetimos, dažniausiai graikų, kilmės, t.y. neoklasikiniai) dūriniai (kurie, beje, taip pat gali būti traktuojami kaip priešdėliniai vediniai), įvairiose kalbose turintys tą pačią raišką bei reikšmę. Šis sprendimas leido apriboti dūrinių skaičių, taip išvengiant galimos kalbinės sumaišties ir kartu susitelkiant į svarbiausius lietuviškų ir ispaniškų sudurtinių žodžių aspektus.

Darbo tikslas ir uždaviniai – aptarti jau minėtųjų kalbų dūrybą, palyginti jų sintaksinę konstrukciją; pasitelkus prozos kūrinių originalu apžvelgti kitus galimus dūrinių atitikmenis, motyvuojant pasirinkimą. Šiam tikslui pasiekti pirmiausia buvo keliami tokie uždaviniai:

1. Paaiškinti, kokią vietą lietuvių ir ispanų kalbose užima sudurtiniai žodžiai; kurie jų tipai yra dažnesni, o kurie retesni, kitaip sakant, „kontekstiniai“.
2. Aptarti dūrinių klasifikaciją, atsižvelgiant į kalbos pobūdį, nusakyti pagrindinius jų skirtumus lietuvių ir ispanų kalbotyros tradicijoje.
3. Remiantis originaliu kūrinių tekstu, pateikti dūrinių ekvivalentus gretinamoje kalboje, įvertinti jų panašumą gramatinės sandaros atžvilgiu ir tuo pačiu įvertinti vertėjo darbą.
4. Nustatyti, kuri iš dviejų kalbų – lietuvių ar ispanų – yra labiau linkusi prie dūrinių vartojimo turint omenyje ne tik grožinę literatūrą, bet ir apskritai kalbų sistemas.

Tiriamoji medžiaga ir metodai. Be anksčiau minėtų prozos kūrinų, pagrindinio darbo šaltinio, teorijai aptarti medžiaga buvo rinkta iš Vinco Urbučio straipsnio apie lietuvių kalbos sudurtinių žodžių skirstymą, kalbininkės Soledad Varelos Ortigos veikalą apie leksinę morfologiją¹, ispanų kalbotyros enciklopedijų, žodynų. Prie išvardytų šaltinių taip pat reikėtų pridėti anglų kalbininkų straipsnius apie romanų kalbų dūrybą (Kornfeld, Laura Malena: *The Oxford Handbook of Compounding*, Oxford University Press, 2009). Kadangi ispanų kalbos dūryba yra daug platesnis reiškinys palyginti su lietuvių, tai ir šaltinių skaičius yra žymiai didesnis.

Pastebėta, jog veikalų, aptariančių lietuvių bei ispanų sudurtinius žodžius, yra užtektinai, tačiau kiekviename jų susiduriama su tam tikrais sunkumais, ypač su dūrinių/vedinių skirties problema, interpretuojamą įvairiai; vargu, ar šią kalbinę kliūtį kada nors pavyktų įveikti.

Darbu buvo pasirinkti lyginamasis ir sinchroninės darybinės analizės metodai, paremti lentelėmis, diagramomis, iliustruojančiomis dviejų kalbų dūrinių klasifikacijos panašumus, skirtis, struktūrą bei morfologinę jų atitikmenų sandarą.

Darbo aktualumas ir naujumas. Lietuvių ir ispanų kalbos yra ganėtinai skirtingos, priklausančios nevienodoms tos pačios šeimos grupėms, taigi ir dūriniai, savaime suprantama, turi mažai ką bendro. Jų lyginamieji aspektai visiškai nėra tyrinėti, taigi šis darbas – tai svarbus žingsnis siekiant įsigilinti į dviejų kalbų dūrybos bendrumus ir skirtumus. Tai nauja ir reikalinga sritis, į kurią vertėtų atkreipti dėmesį mokantis užsienio (šiuo atveju – ispanų) kalbos.

Trumpai apie darbe panaudotų prozos kūrinų vertimus. I. Allendės romaną *Apie meilę ir šešėlius* 2008 m. išvertė Valdemaras Kvietkauskas, gimęs 1928 m. Kaune. Žinoma, jog, be šio kūrinio, yra išvertęs ir kitus šios autorės romanus, tarp jų *Pigmėjų giria* (2005), *Eva Luna* (2006), *Paula* (2009), etc. Taip pat žinomas savo vertimais ir iš kitų kalbų: lenkų, rusų, čekų ir pan., verčia tiek vadovėlius, tiek kito-

¹ VARELA ORTEGA, S. *Morfología léxica: la formación de palabras*, Gredos, Madrid 2005

kio pobūdžio veikalus². Tuo tarpu apie *Dievų miško* pirmąjį (iš viso buvo du versti leidimai, pirmasis – 1986 m.) vertėją į ispanų kalbą, Joną Dijoką, nerasta jokios informacijos, todėl neįmanoma nusakyti jo santykio, patirties vertimo srityje. Žinoma tik, kad vertėjas yra lietuvių kilmės argentinietis³, dirbęs redaktoriumi viename Argentinos laikraštyje ir puoselėjęs lietuvių kultūrą (iš *Wikipedia*).

Padėka. Labai dėkoju Užsienio kalbų instituto doc. dr. Carmen Caro Dugo už suteiktą galimybę pasinaudoti *Dievų miško* vertimu į ispanų kalbą renkant darbui pavyzdžius. Taip pat norėčiau padėkoti Romanų filologijos katedros dėstytojams, Migueliui Karlui Villanueva Svenssonui bei José Antonio Calzonui García, už konsultacijas ir laiką, skirtą ispaniškų dūrinių klausimams spręsti.

² Informacija gauta iš Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos puslapio www.llvs.lt (žiūr. 2017.01.15)

³ Informacija gauta iš www.abretelibro.com (žiūr. 2017.01.15)

Įvadas

Žodžių dūryba, kartu su priešdėlių, priesagų bei galūnių vediniais, priklauso vienam iš darybos būdų. Tai tam tikras būdas sukurti naują, lygiavertį su kitais, linksniuojamą žodį. Šį fenomeną atrodo kiek sudėtingiau paaiškinti teoriškai, nes dūrinys kalboje nėra toks jau dažnas, nors pastaruoju metu sukuriama ir vartojama vis daugiau sudurtinių žodžių, taip išplečiant asmeninį žodyną.

Žinoma, kad dūryba, kaip vienas iš žodžių darybos būdų, yra įdomus reiškinys bet kokioje kalboje, tačiau vis dar nėra taip paplitęs kaip prefiksacija ar sufiksacija. Vincas Urbutis Lietuvių kalbos enciklopedijoje (LKE, 2008) dūrinį vadina „kompozitu, dariniu iš dviejų savarankiškų žodžių“. Taigi nesavarankiški žodžiai, kurie vieni sakinyje neatlieka jokios funkcijos, į tą sąrašą nėra įtraukiami. Šis faktas įrodo, jog kai kurie dūriniai yra tik „išoriški“, tokiais tapę etimologijos, kalbos istorijos dėka, tačiau jų esmė suprantama kiek skirtingai.

Iš tiesų galima teigti, jog dūriniai atstoja du ar net daugiau dėmenų, pasakant viską vienu žodžiu. Vargu, ar įmanoma tai pavadinti „kalbos ekonomija“; greičiau dūryba lemia jos originalumą, savotišką grožį, vienos kurios nors kalbos dalies pranašumą, ir čia jau artėjama prie tiesos.

Kompozicijoje, arba sudurtinių žodžių daryboje, „keli kamienai jungiami formuojant naują žodį“ (versta iš: Javier Gutiérrez-Rexach *Enciclopedia de Lingüística Hispánica: La estructura de las palabras: morfología*, Vol 1, 2015:188). Šis teiginys leidžia manyti, kad toks žodis egzistuoja atskirai nuo jį sudarančių dėmenų ir savo reikšme yra konkretesnis, nors lygiai taip pat dūrinio ir jo sandų semantika gali nesutapti, pvz. žodyje *medvilnė*. Kartais kamienai nesijungia grafiniu būdu, bet jų tarpusavio santykis išlieka. Nusistovėjusioje lietuviškų dūrinių kūrimo tradicijoje sudurtiniai žodžiai grafiškai visada turi būti vientisi, o šaknys susiliejusios, pvz. *basakojis*, *mėlynakis*, *rugiagėlė*, *plačiašakis*, etc. Ispanų kalboje jais gali tapti ne vien tik pavieniai žodžiai, kurių šaknys susilieja, bet ir keli atskiri žodžiai, (ne)sujungti brūkšniu arba lydimi prielinksnio, t.y. sintagminiai dūriniai, kurių lietuvių kalboje labai retai pasitaiko ir kurie, visų pirma, laikomi įprastais žodžių junginiais arba samplaikomis, pvz. *rascacielos* (lie. „dangoraižis“), *compositor-director* (lie. „kompozitorius-

režisierius“), *guardia civil* (lie. „policija“), *máquina de escribir* (lie. „spausdinimo mašina“). Be to, pastarojoje kalboje dūriniai, be daiktavardžio ir būdvardžio, būdingi ir kitoms kalbos dalims: veiksmažodžio formoms tokioms kaip bendratis, įvardis,rieveksmis, prielinksnis⁴. Prie dūrinių netgi buvo priskirtos ištisos frazės, sakiniai, turintys neigiamą konotaciją, atliekantys ypatingą vaidmenį – apibūdinti žmogų. Štai vienas iš pavyzdžių: *corre|ve|di|le*. Pažodinis jo vertimas yra: „nubėk, pamatyk ir pasakyk jam/jai“. Tokių dūrinių sudaro trijų veiksmažodžių liepiamoji nuosaka (*corre, ve, di*), tarp kurių pridedamas jungtukas *i* („ir“), o pabaigoje – įvardžio naudininkas *le*, ispanų kalboje dar žinomas kaip *objeto indirecto*. Bendroji pateikto dūrinio reikšmė – „plepys“ arba „gandų nešėjas“. Taip pat galima paimti ir kitą panašios struktūros dūrinių: *sabe|l|o|todo*. Pažodinis vertimas skamba kaip „viską žino“. Jį sudaro veiksmažodžio vienaskaitos pirmasis asmuo (*sabe*), artikelis *lo* bei daiktavardis *todo* (abu kontekste laikomi lygiaverčiais), o reiškia „visažinis“. Kaip matyti, netgi tam tikros kalbos dalys, jų gramatinės formos susijungdamos gali sukurti naują daiktavardį. Taigi lyginant abi kalbas morfologiniu aspektu tampa aišku, jog lietuvių kalba vis dėlto labiau susikoncentruoja į pagrindines kalbos dalis: daiktavardį ir būdvardį (nors negalima sakyti, kad visiškai eliminuoja kitus kalbinius elementus, visuomet užimančius pirmojo dėmens poziciją, plg. *pramuštgalvis* (sudarytas iš dalyvio), *saviapgaulė* (posesyvinis įvardis), *kertažolė* (esamojo laiko pirmasis asmuo)⁵. Tuo tarpu ispanų kalba po truputį įsileidžia į gramatiką iš pirmo žvilgsnio neįprastus žodžių junginius – dūrinius, susidedančius tiek iš savarankiškų, tiek ir iš nesavarankiškų kalbos dalių, nepriklausomai nuo pozicijos, kurie tam tikrame kontekste yra visiškai suprantami adresatui. Peršasi išvada, jog sudurtinių žodžių kūrimosi taisyklės nėra apribotos, praktiškai bet koks žodis anksčiau ar vėliau gali sudaryti kompozitą.

Analizuojant šio darybos tipo struktūrą ypač daug klausimų kelia tam tikrų kalbinių elementų skirstymo riba, nes „daug priešdėlių kilę išrieveksmių arba prielinksnių“⁶. Šis atvejis itin ryškiai atsispindi ispanų kalboje, kur žodis *sobre* (lie. „ant“,

⁴ *Nueva Gramática de la Lengua Española. Manual*, Asociación de Academias de la lengua española, 2010, p.193

⁵ *Dabartinės Lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005, p.158 – 159

⁶ Lietuvių kalbos enciklopedija (LKE), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 590

„per“⁷) kalbininkų priskiriamas įvairioms grupėms, todėl ir pati dūryba tampa keblesniu dalyku⁷. Lietuvių kalboje irgi pasitaiko panašių situacijų; dažniausiai tai išsprendžiama labai paprastai, priskiriant prie vedinių. Bet, kaip teigia V. Urbutis, „kartais tebesilaikoma tradicinėje istorinėje žodžių daryboje įsigalėjusios darinių klasifikacijos, pagal kurią su priešdėliais padaryti žodžiai skiriami prie dūrinių, o ne prie vedinių“⁸. Taigi, kaip matyti, dūryba turi kaip savo nuosavą prigimtį, taip ir tą kitą, glaudžiai siejamą su vediniais.

Be jau minėtojo aspekto, mokslininkai irgi negali tiksliai apsispręsti dėl dūrinių tipų. Jų skaičius kiekvienoje kalboje yra skirtingas. Kalbant apie lietuviškų dūrinių klasifikaciją sintaksiniu-semantiniu požiūriu, jų iš viso yra du (V. Urbučio skirstymas), trys arba keturi, tuo tarpu ispanų kalboje galima rasti dešimt ar net daugiau (S. Ortega Varela) tipų. *Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje* (DLKG, 1994), kaip jau minėta, sandų struktūros atžvilgiu dūriniai atsišakoja pagal skirtingas kalbos dalis; kai kurios paprastai nepriskiriamos prie dažnų sudurtinių žodžių, pvz. įvardis,rieveiksmis, veiksmazodis. Ankstesnis teiginys įrodo, jog tai, kas ispanų kalbotyroje atrodo įprasta, lietuvių dūryboje įgauna visai kitokį, galintį pasunkinti dūrinių sistemą, pavidalą. Dar prie to prisideda ir tam tikros kalbinės realijos, kurioms neįmanoma rasti tiesioginio atitikmens.

Prieš pereinant prie tiriamosios dalies reikėtų pasakyti, kad analizuojami lietuviški ir ispaniški dūriniai priklauso skirtingoms anksčiau minėtoms grupėms. Jų skaičius, žinoma, nėra vienodas, nevienoda (o kartais ir nemotyvuota) ir jų vartoseną. Tačiau, nepaisant iš to išplaukiančių kliūčių, visi jie turi vieną bendrą požymį – tai nepaprastai, sudėtingi žodžiai, kurių gramatinius aspektus yra tiesiog būtina apžvelgti norint išsiaiškinti pagrindinius lietuviškų bei ispaniškų kompozitų skirtumus bei kartu pajusti tam tikrą jų giminingumą. Būtent tam ir yra skirtas šis darbas.

⁷ iš: *Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe*, Vol 4 *Word-formation in the individual European languages. Spanish*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston 2015, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston

⁸ LKE, p. 590

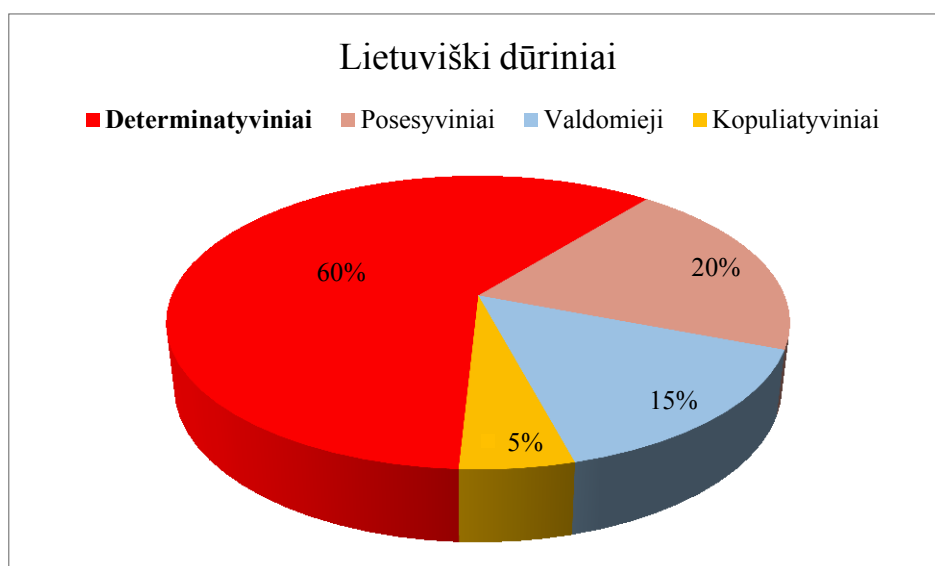
1. Lietuviški dūriniai ir jų atitikmenys ispanų kalboje

1. 1. Semantinis-sintaksinis dūrinių skirstymas

1.1.1. Determinatyviniai dūriniai

Lietuvių kalboje determinatyviniai, arba apibrėžiamieji, dūriniai sudaro didžiausią sudurtinių žodžių grupę (žr. 1 diagramą):

1 diagrama. Lietuviškų dūrinių tipai pagal semantinį-sintaksinį skirstymą⁹

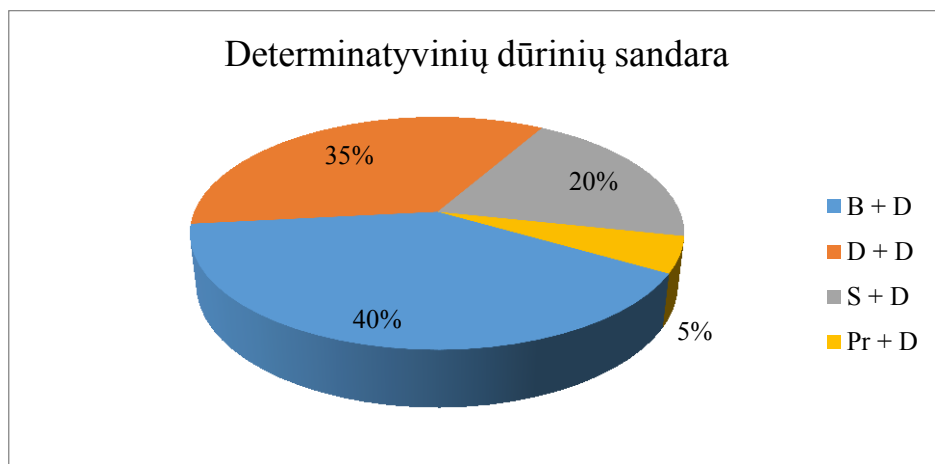
Jie yra apibrėžiami kaip „dūriniai, kuriuose vienas sandas apibūdina kitą, susiaurindamas jo reikšmę“¹⁰. Šiam tipui paprastai būdinga nusakyti tik fizinę ypatybę. Kartu su tuo nusakoma ir tam tikra daikto rūšis, jo pobūdis, todėl išlieka svarbi pačių dėmenų semantika. Determinatyviniai dūriniai dažniausiai padaryti iš dviejų daiktavardžių (D + D) arba būdvardžio/skaitvardžio ir daiktavardžio (B + D; S + D). Taigi

⁹ Pastaba: visose diagramose pateikiami darbui surinkti lietuviškų ir ispaniškų dūrinių duomenys iš prozos kūrinių vertimų

¹⁰ *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2005: p. 151

galima teigti, jog šie dūriniai yra daugialypiai, todėl ir yra produktyvesni (žr. 2 diagramą):

2 diagrama. Morfologinė lietuviškų determinatyvinių dūrinių struktūra

Tą rodo ir jų buvimas grožiniame kūrinyje. Iš viso verstame Isabelės Allendės romane rasta 168 determinatyvinių dūrinių (plačiau žr. prieduose), kurie tiek morfologiškai, tiek semantiškai yra nevienodi. Kaip jau minėta anksčiau, apibrėžiamųjų lietuviškų sudurtinių žodžių dėmenų pozicija paprastai nekinta, išlaiko savo pastovumą. Šioje dalyje būtų verta paminėti keliasdešimt ryškiausių determinatyvinių dūrinių (jų skaičius siekia 36), kurie ispanų kalboje turi įvairaus pobūdžio atitikmenis. Juos netgi galima suskirstyti į penkias grupes, kurioms atstovauja skirtingi kalbiniai elementai (žr. 3 diagramą). Visų pirma, tai paprastieji žodžiai, kurių semantika verčia abejoti, o ypač sukelia keblumų verčiant; antra, žodžių junginiai, išlaikantys determinatyvinių dūrinių reikšmę; priesaginiai vediniai, turintys savo specifiką; dūriniai ir atvejai, kur atitikmuo nerandamas.

Pačia gausiausia iš visų anksčiau minėtų grupių yra laikomi lietuviški dūriniai, kaip atitikmenis ispanų kalboje turintys paprastuosius žodžius, į kuriuos dažniausiai nėra įterpiami kiti elementai (žr. 3 diagramą).

Analizuojamajame kūrinyje tokių atvejų buvo daugiausia. Galima pateikti įvairių pavyzdžių. Pirmiausia minėtinas dūrinys *sauskelnės*, padarytas iš būdvardžio ir daiktavardžio („sausos + kelnės“), kaip atitikmenį ispanų kalboje turintis paprastąjį žodį *pañales*, kurio semantika yra lygiai ta pati. Arba kitas, *buožgalviai* (varliagyvių rū-

šis), ispaniškai skamba *renacuajos*. Pastarasis pavyzdys rodo, kad paprastai daiktavardiniai dūriniai, apibrėžiantys antrojo dėmens rūšį, pvz. tokie žodžiai kaip *varliagyviai* (1), *beprotnamis* (2), *ugnikalnis* (3), *dykvietė* (4), *akiduobės* (5), *viršukalnė* (6), *žiedadulkės* (7), *kapavietė* (8), *viršugalvis* (9), *skruostikauliai* (10), *žastikaulis* (11), *žandikaulis* (12), *mentikaulis* (13), *gyvatvorė* (14), *maumedžiai* (15), *kaučiukmedžiai* (16), etc., formaliai ispanų kalboje turi savus ekvivalentus – nusistovėjusius ir labiau priimtinius žodžius, dažniausiai neišvestinius, nedūrinius ir nejunginius. Tai verta pailustruoti šiais atitikmenimis iš originalo: *bichos* (1), *manicomio/hospicio* (2), *lava/volcán* (3), *desierto* (4), *cuencas* (5), *cima* (6), *polen* (7), *tumba/sepultura* (8), *cráneo* (9), *pómulos* (10), *húmero* (11), *mandíbula* (12), *omóplato* (13), *parrón* (14), *alerces* (15), *mañíos* (16). Matyti, kad nedažnai tie atitikmenys turi kelis variantus, nusakančius tą patį arba susijusį dalyką (3, 9, 14 pvz.), bet kiekvienas jų yra gana primityvios struktūros. Šiuo atveju, palyginus abiejų kalbų žodžių formą ir semantiką, prieinama prie išvados, kad lietuviškų dūrinių buvimas sukonkretina tam tikros realijos, termino reikšmę, pridėjus abu dėmenis. Tuo tarpu ispanų kalboje tokie žodžiai paprastai aiškinami remiantis žodynu, jų semantika yra mažiau arba visai neakivaizdi. Pasitaiko ir reikšminių vertimo klaidų (1 pvz.), kai lietuvių ir ispanų kalbų žodžiai apibrėžia skirtingą gyvūnų porūšį (išvertus leksemą *bichos* tampa aišku, kad tai „vabzdžių tipas“¹¹). Iš paskutinio pavyzdžio (16) matyti, kad medžio rūšis nėra neatitinka ispaniško atitikmens (tas medis auga tik tam tikrame krašte, t.y. Čilėje; susiduriama su kultūrine realija), o tiesiog pakeista kitu, semantiškai artimu žodžiu. Dūryba jiems yra nebūdinga, nes daugiau nei pusė minėtų pavyzdžių yra paimti iš kitų giminingų kalbų (visų pirma lotynų) arba sukurti pačios kalbinės sistemos¹². Viską lemia kalbos pobūdis bei kalbininkų nuostatos.

Ypač ryškiai šį reiškinį įmanoma parodyti pateikiant tradicines leksemas – savaitės dienų pavadinimus vienoje ir kitoje kalboje. Iš karto tampa aišku, kad lietuviški dūriniai, padaryti iš kelintinio skaitvardžio ir daiktavardžio: *pirmadienis*, *antradienis*, *trečiadienis*, ir t.t., lyginant su ispaniškais *lunes*, *martes*, *miércoles* išsiskiria ne tik savo originalumu, bet ir maksimaliai nusakyta informacija: „pirmadienis = pirmoji

¹¹ *Ispanų-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, Žodynas, 2004

¹² *La Nueva Gramática de la lengua española*, Asociación de Academias de la Lengua Española, 2009-2011

(savaitės) diena“ ir pan. Tačiau negalima nuneigti ir to fakto, kad ispaniški ekvivalentai etimologiškai tam tikra prasme atrodo ne mažiau informatyvūs (kilę iš planetų pavadinimų).

Antrąją pagal gausumą grupę galima laikyti priesaginės darybos atitikmenis (žr. 3 diagramą). Jau ne kartą buvo minėta, kad dūriniai turi tam tikrą sąsają su vediniais, ypač su priešdėliniais. Nors lietuviškiems sudurtiniams žodžiams ispaniškų išvestinių atitikmenų palyginti nėra labai daug, bet ir tas nedidelis atvejų skaičius gali suformuoti tam tikrą kalbos vaizdą. Pavyzdžiui, žodis *maitvanagis* (daiktavardis + daiktavardis) savo raiška yra nedalomas („maitos vanagas“), nors aiškiai jaučiami jo dėmenys. Čia atskirai susiduriama su kita determinatyvinių dūrinių reikšme, kai vienas sandas neapibūdina kito, bet apibendrintai nusako rūšį (šiuo atveju *maitvanagis* laikomas vanago rūšimi, kuris minta maita¹³). Pažiūrėjus į ispanišką to žodžio atitikmenį – *gallinazo* – galima sakyti, kad jis turi mažai ką bendra su savo ekvivalentu lietuvių kalboje. Visų pirma, originale tai yra vedinys padarytas iš daiktavardžio *gallina* („višta“) su priesaga *-azo*, reiškiančia „intensyvumą, didumą“ (isp. *aporta un valor aumentativo*)¹⁴. Ispanų kalboje pagrindinio dėmens reikšmė nutolsta nuo naujai padaryto žodžio. Vedinys yra leksikalizuotas, nes nusako kitokio (ne vanago) paukščio rūšį¹⁵; tačiau lietuvių kalboje galima jį laikyti visišku jo atitikmeniu. Pateikus tokių dūrinių pavyzdžius kaip *gyvenvietė* (daiktavardis + daiktavardis) arba *klystkeliai* (veiksmažodžio es. l. + daiktavardis) skirtumas taip pat išlieka. Ispaniški jų atitikmenys – *villorrio/población* (1) ir *perversidad* (2) – atitolsta ne tik morfologiškai (yra priesaginiai vediniai, apibrėžiantys vietą (1) ir ypatybę (2)), bet ir semantiškai. Ne visi žodžiai originalo kalboje reiškia tą patį, ką vertime – jie yra daug konkretesni arba abstraktesni. Vienas iš pirmojo pavyzdžio variantų, *población*, apibrėžiamas kaip miestelis su nedideliu gyventojų skaičiumi, tad jį galima laikyti visišku *gyvenvietės* atitikmeniu. Tuo tarpu antras 1 pvz. variantas, *villorrio*, yra labiau apibrėžtas. Išvertus į lietuvių kalbą tai „užkampis, kaimelis“¹⁶, taigi reikšmė kiek konkretesnė. Žodis *perversidad* irgi suprantamas siauresne reikšme (pažodinis jo vertimas: „iškrypimas (moralinis prastėjimas)“). Kūrinyje aptinkamas ir atvirkštinis atvejis, kai

¹³ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, prieiga internete: lkiis.lki.lt/dabartinis

¹⁴ Versta iš: *DLE*, www.dle.rae.es

¹⁵ *Ibid*

¹⁶ *Ispanų-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, *Žodynas*, 2004

ekvivalento semantika yra platesnė. Verta paminėti leksemą *akibrokštas*, padarytą iš daiktavardžio ir veiksmažodžio („akis, brokšti“). Jos ispaniškas atitikmuo romane – būdvardis, priesagos vedinys *chocante*, kur prie veiksmažodžio *chocar* (lie. „šokiruoti“) pridėta priesaga *-ante*, nusakanti ypatybę (kaip buvo 2 pvz.). Bendroji vedinio reikšmė – „šokiruojantis“. Manoma, jog į šį apibrėžimą yra įtraukiamas ne tik pats akibrokštas, su neigiama konotacija (kaip „nemalonumas, pabarimas“¹⁷), bet ir dalykas, keliantis nuostabą ar keistumą, todėl semantinis laukas išplečiamas. Kaip matyti iš visų aptartų atvejų, pateiktas lietuviškas dūrinys savo forma neprilygsta ispaniškam jo ekvivalentui, neretai nesutampa ir reikšmė: vienur ji gali būti konkretesnė, kitur – labiau apibendrinta.

Dar iš vienos grupės surinkti pavyzdžiai, kur paprastai sudurtinių žodžių ekvivalentai kitoje, t.y. ispanų, kalboje – žodžių junginiai/prielinksninės konstrukcijos. Lietuviškame kūrinio vertime aptikti dūriniai *liepžiedžiai* (daiktavardis + daiktavardis), *maldaknygė* (daiktavardis + daiktavardis), *kraujotaka* (daiktavardis + es. I. veiksmažodis), *žemakulniai* (būdvardis + daiktavardis), *brangymetis* (būdvardis + daiktavardis) originalo kalboje formalioju požiūriu atrodo visai kitaip, nors reikšmė išlieka ta pati. Pirmojo dūrinio ispaniškasis atitikmuo yra *flores de tilo* („liepos žiedai“). Iš tikrųjų pažodinis vertimas neatrodytų visiškai neadvekvatus, nes esmė nepasikeistų, tačiau dūrinio pasirinkimą lemia natūralumo siekimas. Ispanų kalboje yra įprasta prielinksninė konstrukcija su *de* (atstojanti lietuviškąjį kilmininko linksnį), bet lietuvių kalbos atžvilgiu tai būtų laikoma savotišku pasakymo sukeistiniu, nuskurdinimu. Lygiai tą patį galima pasakyti ir apie kitų minėtų daiktavardinių dūrinių atitikmenis: *ritmo de la sangre* („kraujo ritmas/judėjimas“), *libro de oraciones* („maldų knyga“), *tiempos de carestía* („brangumo laikai“) bei būdvardinius ekvivalentus (*de tacón bajo* „žemo kulno“). Formaliuoju požiūriu dėmenys yra vienodi, t.y. beveik visur dominuoja daiktavardžių ir būdvardžių kombinacijos. Vis dėlto nusistovėjusių ispanų kalboje konstrukcijų negalima adaptuoti prie lietuvių, jos yra savitos. Pateiktus kalbinius elementus neįmanoma sujungti į vieną sudurtinį žodį, kadangi tai paveiktų pasakymą arba modifikuotų jo prasmę.

¹⁷ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, prieiga internete: lkiis.lki.lt/dabartinis

Priėjus prie lygiaverčių atitikmenų, arba dūrinių, verta atkreipti dėmesį į kelis svarbius dalykus. Žodis *stoglangis* (daiktavardis + daiktavardis) ispanų kalboje žinomas kaip *tragaluz* („ryja šviesą“, veiksmažodžio es. I. forma + daiktavardis). Abu dūriniai semantiškai yra vienodi, tačiau matoma, kad jų dėmenų pobūdis yra kitoks. Pastebėtina, kad minėtieji dūriniai – tiek originale, tiek vertime – turi tą pačią, apibūdinamąją, reikšmę, nors jų raiška yra ganėtinai skirtinga. Tai galima paaiškinti nusistovėjusiomis ispanų kalbos gramatinėmis tradicijomis, kurios apriboja kalbos dalių skaičių, t.y. lietuvių gramatikoje jų kiekis yra didesnis ir jų vidinė klasifikacija nėra tokia plati kaip ispanų kalbos atveju, todėl keičiasi ir pats supratimas apie žodžius¹⁸. Verta paminėti, jog kartais ši taisyklė negalioja, pvz. žodžiuose *vidurnaktis*, *vidurdienis* (daiktavardis + daiktavardis) ir jų ispaniškuose atitikmenyse: *medianoche*, *mediodía* (daiktavardis/būdvardis + daiktavardis). Praktiškai jie abu yra lygiavertiški tiek formos, tiek morfologijos, tiek santykio tarp dėmenų bei jų pozicijos atžvilgiais. *Visagalis* ispanų kalboje atitinka leksemą *todopoderoso*, t.y. šiuo atveju pasinaudota pažodiniu ir, beje, adekvačiu vertimu. *Visagalis* yra padarytas iš dviejų kalbos dalių: apibendrinamojo įvardžio *visas* ir veiksmažodžio *galėti* esamojo laiko formos. Tuo tarpu ispanų kalboje pateikto dūrinio dėmenys visai kitokie: neapibrėžtasis įvardis *todo* („viskas“) ir išvestinis būdvardis *poderoso* („galingas“).

Būna atvejų, kai lietuviškų dūrinių atitikmenų išvis neaptinkama ispanų kalboje. Žinoma, tai nutinka labai retai, bet vis dėlto ir tokio dalyko nereikėtų praleisti, nes darbo kontekste jis yra lygiai taip pat vertingas. Štai sudurtinio žodžio *gyvanašlė* (būdvardis + daiktavardis) atitikmuo neegzistuoja ispanų kalboje, bet jei tektų atsiskyti pirmojo dėmens, žodžio reikšmė visiškai nepasikeistų – *gyvanašlė* lygu *našlė*¹⁹ (isp. *viuda*). Vertime pateikto dūrinio pasirinkimas gali būti aiškinamas kaip vienas iš pridėjimo technikos būdų, kadangi originalo kalboje tokio žodžio nėra. Kūrinyje rastas dar vienas tokio tipo pavyzdys, kai žodžio *savitarpis* (savybinis įvardis + daiktavardis) atitikmuo originale nėra žinomas ir išreikštas kitokia, nutolusia forma – kitaip tariant, pasikeitė sintaksė.

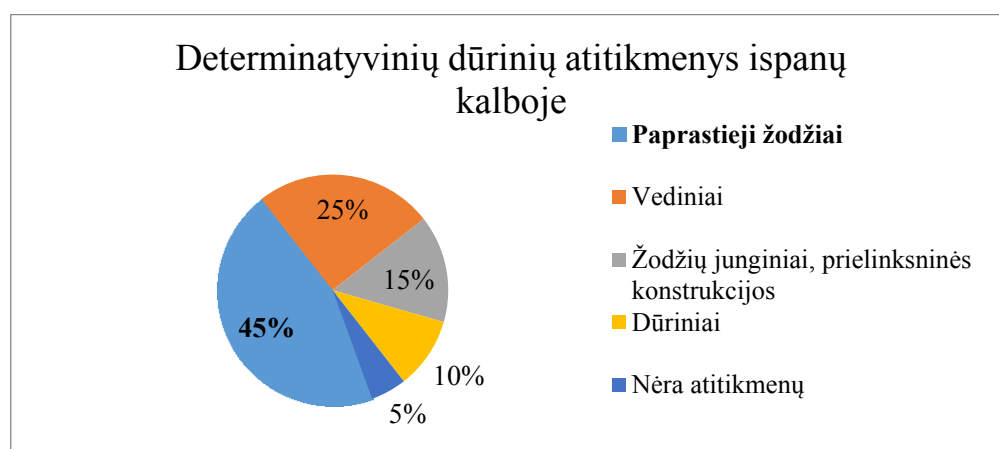
¹⁸ Pastaba: lietuvių kalboje iš viso galima įvardyti 11 kalbos dalių, ispanų kalboje jų skaičius siekia vos 8. Į tą skaičių nėra įtraukiami skaitvardžiai, o beveik visi būdvardžiai – tiek išvestiniai, tiek neišvestiniai (pvz. *medio*) – gali būti laikomi daiktavardžiais.

¹⁹ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, prieiga internete: lkiis.lki.lt/dabartinis

Apibendrinant visą poskyrį, skirtą determinatyviniams dūriniais aptarti, reikėtų pasakyti, kad aptarta sudurtinių žodžių grupė yra įvairi; joje gausu apibūdinamųjų, klasifikacinių požymių, padedančių nustatyti santykį tarp jų sudarančių elementų. Nesunkiai numatoma vieno ar kito dalyko reikšmė (pirmiausia – rūšies). Galima sakyti, jog determinatyviniai dūriniai lietuvių kalboje atlieka informatyvinę funkciją, jų dėmenų sujungimas semantiškai yra motyvuotas, tikslingas, lygiai kaip ir paties dūrinio reikšmė yra neatskirta nuo savo dėmenų reikšmės.

Lietuviškų tokio tipo sudurtinių žodžių atitikmenys ispanų kalboje išreiškiami įvairiai. Visų pirma, paprastaisiais, neišvestiniais žodžiais (ypač jei turime omenyje tam tikrų terminų, rūšių, realių, savaitės dienų pavadinimus), būdingais ispanų kalbai. Minėtas atvejis iš visų ankstesniųjų pasitaiko dažniausiai. Antra, didelę šios ekvivalentų grupės dalį sudaro priesaginiai ir/ar priešdėliniai vediniai, galintys nubrėžti semantinę ribą tarp abiejų kalbų žodžių. Taip pat galimos prielinksninės konstrukcijos arba žodžių junginiai, ispanų kalbos sistemoje laikomi įprastais pasakymais, bet lietuvių kalbos nuostatose rečiau vartojami. Dar vienas dūrinių ir jų atitikmenų santykis ženklinamas formalia lygybe – taip pat dūriniais, nors kalbos dalys, dėmenys, iš kurių jie yra padaryti, nevisuomet sutampa. Kai kurie reti determinatyviniai dūriniai neturi ispaniško ekvivalento. Tuomet prieinama prie išvados, kad gryno, pažodinio atitikmens apskritai nėra, t.y. pasinaudota kita, nepažįstama vertimo kalbai, žodžio semantika arba įvyko visiškas kalbos dalies bei sintaksės pakeitimas.

3 diagrama. Lietuviškų determinatyvinių dūrinių ispaniški atitikmenys

Taigi, kaip matyti, aptarti sudurtinių žodžių pavyzdžiai pagal struktūrą turi nevienodus ekvivalentus, iš viso galima išskirti penkis atitikmenų tipus. Atkreipiant dėmesį į reikšmių atitikimą, kai kuriais atvejais, tiek lietuvių, tiek ispanų kalbose, jis vis dėlto nesutampa, todėl reikėtų pasakyti, kad šis aspektas nėra maksimaliai išsaugotas nei kūrinio originale, nei jo vertime. Pereinant prie kito, posesyvinių dūrinių, poskyrio, bus matyti, kad santykis tarp abiejų dalykų (t.y. formos ir turinio) stilistiškai atrodys dar ryškesnis, ir tai galėtų pasunkinti grynojo ekvivalento paiešką.

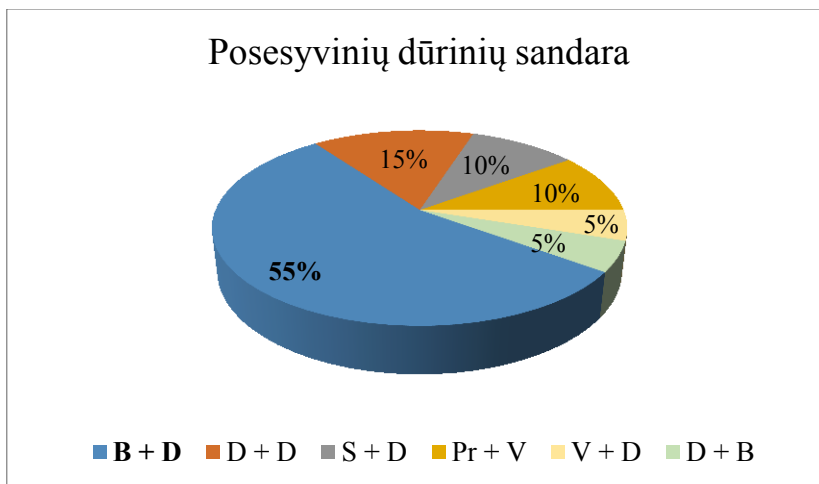
1.1.2. Posesyviniai dūriniai

Skirtingai negu determinatyviniai, posesyviniai sudurtiniai žodžiai pirmiausia nusako asmens išorinę arba vidinę ypatybę; jo dėmenys žymi priklausymą, turėjimą: „turintis tai, pasižymintis tuo, ką rodo antrasis sandas, apibrėžiamas pirmojo“²⁰. Labai dažnai posesyviniuose kompozituose slypi ne tiesioginė, o perkeltinė reikšmė apibrėžtos tam tikros savybės, charakteris ir pan. Dūrinių, priklausančių šiai grupei, nėra labai gausu kūrinyje (iš viso rasta 59, nagrinėjama 15), jie sudaro trečdalį visų kitų kompozitų (žr. 1 diagramą). Reikėtų paminėti, kad ispaniški tokių žodžių atitikmenys apsiriboja vediniais, prielinksninėmis konstrukcijos, junginiais (žr. 5 diagramą). Tai leidžia manyti, jog ispanų kalboje posesyvas išreiškiamas tik tokiu būdu, be pačios dūrybos.

Pastebėtina, kad beveik visų posesyvinių dūrinių sandara yra vienoda: pirma eina būdvardis, po to – daiktavardis (B + D). Tokie sudurtiniai žodžiai laikomi pagrindiniu pogrupiu, dažniausiai pasikartojančiu lietuvių kalboje (žr. 4 diagramą):

²⁰ *Dabartinės Lietuvių kalbos gramatika*: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2005, p. 230

4 diagrama. Lietuviškų posesyvinių sudurtinių žodžių morfologinė struktūra

Kūrinio vertime su tokia kombinacija rasta įvairių pavyzdžių. Visų pirma dūriny *kietaširdė*, kurio reikšmė – „moteris, turinti *kieta* širdį, t.y. abejinga, bejausmė“. Iš karto galima suprasti, jog kalbama metaforiškai, tačiau žodžio prasmė aiški – taip apibrėžiama viena iš blogo žmogaus savybių, kuria jis išsiskiria. Šio dūrinio ispaniškas atitikmuo *insensata* ir semantiškai, ir darybiškai labai skiriasi. *Insensata* yra priešdėlio *in-*, reiškiančio pamatinio žodžio neigimą ir/arba trūkumą, vedinys, padarytas iš moteriškosios giminės būdvardžio *sensata* (lie. „atsargi“, „nuovoki“) bei prefikso *in-*, reiškiančio priešingybę. Taigi, bendra ekvivalento reikšmė – „neatsargi, nenuovoki“ – visiškai neatitinka lietuviškosios, nors kalbos dalys sutampa. Stilistiniu požiūriu netgi galima būtų pasakyti, kad dūriny turi didesnę emocinę krūvį, tuo tarpu ispaniškas vedinys yra neutralusis bei išreikštas tiesiogiai. Kito posesyvinio sudurtinio žodžio – *skaisčiaveidė* („turinti skaistų veidą“) – atitikmuo ispanų kalboje skamba kaip *sonrosada*, kuris laikomas veiksmožodžio *sonrosar* (lie. „raudonuoti“) priešaginiu vediniu. Matoma, kad šiuo atveju taip pat turima du būdvardžius – sudurtinį bei išvestinį. Santykis tarp abiejų žodžių reikšmių nėra per daug nutolęs, kitaip negu ankstesniu atveju. Pagal DLKŽ, *skaištus* yra apibrėžiamas kaip „gražus, raudonas“, turint omenyje veido spalvą²¹. Ispanų kalboje leksemos *sonrosada* semantika

²¹ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, prieiga internete: lkiis.lki.lt/dabartinis

yra labai panaši (lie. „raudonuojanti“²²). Ir vienas, ir kitas žodis nusako fizinę asmens ypatybę arba būseną, taigi jų giminingumas yra akivaizdus.

Pereinant prie kitų posesyvinių dūrinių ekvivalentų, prielinksninių konstrukcijų/junginių, reikėtų pasakyti, kad juos lemia ne vien tik gramatika, bet ir kultūrinės realijos (apie jas jau buvo kalbama ankstesniame poskyryje). *Nepilnametė* apibrėžiama kaip „mergina, turinti nepilnus metus (kuriai dar nesukakę aštuoniolika metų)“. Tokiu būdu nusakyta fizinė ypatybė ispanų kalboje žinoma kaip frazė *menor de edad* (lie. „jaunėlis, nepasiekęs pilnametystės arba suaugusiojo amžiaus“²³). Matyti, kad žodžio ir žodžių junginio semantika yra artima. Kiekvienoje iš kalbų raiška yra nusistovėjusi ir pakeisti ją praktiškai neįmanoma. Kai kuriais atvejais, apibūdinant asmens fizinius bruožus, randama neatitikimų. Pavyzdžiui, žodžio *kumpanosis* (būdvardis + daiktavardis) ispaniškas ekvivalentas yra junginys *nariz aguileña* („ereliška nosis“). Galima suprasti, kad dūrinio ir žodžio junginio atstumas tarp reikšmių, nors ir nedidelis, vis dėlto išlieka. *Kumpanosis* išreikštas tiesiogine prasme, o *nariz aguileña* stilistine bei semantine prasmėmis yra kur kas aiškesnis ir ryškesnis, nes pasitelktas palyginimo principas („turi tokią nosį kaip erelis“). Ispanų kalboje irgi apibūdinama ne žmogaus, o nosies savybė, todėl negali būti kito geresnio atitikmens. Įmanomas ir kitoks santykis tarp lietuviško dūrinio ir jo ekvivalento, kai *skeltalūpis* ispaniškai išreikštas kaip *del labio leporino*. Matyti, jog abiem atvejais kalbama apie žmogaus fizinę ypatybę; vienur pasinaudota dūriniu, kitur – konstrukcija su prielinksniu *de*. Galima teigti, kad semantiškai originalo žodis ir vertimo atitikmuo yra lygiavertiški.

Įdomu tai, kad posesyvinių būdvardis + daiktavardis kompozitų ispaniški atitikmenys taip pat gali egzistuoti kaip paprastieji žodžiai, nors šito dalyko ir neminima pradžioje. *Silpnaprotis* ispanų kalboje atitinka žodį *demente*, reikšmiškai prilygstantį pirmajam. Pasitelktas dūrinys akcentuoja psichinę būseną, bet kiek įmanoma sušvelninta forma. Išvertus į lietuvių kalbą, *demente* prilygsta „bepročiui“, taigi apibūdinamas ryškesnis. *Rudaplaukė* (1) ir *tamsiaveidė, -is* (2) neatitinka ispaniškų leksemų *rubia* (1) („šviesiaplaukė“) bei *moreno/oscuro, -a* (2) („juodas, tamsus“). Pastarajame pavyzdyje vienas iš variantų galėtų būti iš dalies laikomas lietuviško dūrinio ati-

²² *Ispanų-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, Žodynas, 2004

²³ *DLE*, dle.rae.es

tikmeniu (kaip žodis, apimantis apibrėžtos veido odos spalvos semantiką²⁴), tačiau panašumai ties tuo ir baigiasi. Nepaisant aptiktų vertimo klaidų galima teigti, kad tokio pobūdžio dūrinys (t.y. apibūdinantis plaukų arba odos spalvą) ispanų kalboje beveik visuomet turės atitikmenį – paprastąjį žodį.

Išimtimi laikomi atvejai, kai vertime rasti posesyviniai sudurtiniai žodžiai, padaryti iš dviejų daiktavardžių (pagal dažnumą jie atsiduria antroje vietoje, žr. 4 diagramą) ir metaforiškai, naudojantis kiek žargonine kalba, apibrėžiantys žmogaus charakterį, originale formaliai bei stilistiškai turi nevienodus ekvivalentus. Tai verta paaiškinti keliais atrinktais pavyzdžiais: *pienburnè* (1), *avigalviai* (2), ir *šunsnukis, -iai* (3). Ispanų kalboje jie nusakyti kaip: *criatura* (1), *huevo* (2) ir *pendejadas/hijo(s) de puta/maldito sea* (3); paskutinis pavyzdys turi tris skirtingus pasirinkimus. Matyti, jog dauguma iš jų formaliai yra daiktavardžiai – priesaginiai vediniai. Pirmame pavyzdyje prie veiksmazodžio *criar* („auginti, auklėti“) pridėta priesaga *-ura*, žyminti ypatybę, žodis yra leksikalizuotas. Antrame irgi vyrauja leksikalizuotas vedinys, kurio reikšmė visiškai nesutampa su pamatiniu žodžiu, daiktavardžiu *huevo* („kiaušinis“) – priesaga *-ón*, reiškianti ko nors didumą, šiuo atveju neturi sąsajos su dideliu kiaušiniu, bet neigiamai nusako žmogaus savybes. Trečiojo pavyzdžio pirmas variantas irgi laikomas daiktavardiniu vediniu (pamatinis žodis – *pendejo* („bailys, šiaudadvasis“); priesaga *-ada(s)* žymi jam būdingą veiksmą). Paskutiniai du trečiojo pavyzdžio variantai traktuojami kaip nusistovėjusios konstrukcijos, idiomos, būdingos ispanakalbių šalių bendruomenėms. Taigi pateiktą santykį tarp vertimo ir originalo leksemų ypatingai lemia tam tikros vietovės bei socialinių sluoksnių realijos. Kadangi lietuvių kalboje sunku jiems rasti pažodinį atitikmenį, pasitelktas reikšminis, prigijęs lietuviškoje aplinkoje, ekvivalento būdas. Tokia išeitis atrodo pateisinama, nes taip išlaikomas kūrinio stilius.

Posesyviniai dūriniai, kurių pirmasis dėmuo yra skaitvardis, o antrasis – daiktavardis, taip pat turi savo specifiką. Ispanų kalboje juos atitinka paprastieji žodžiai, jų junginiai ir/ar prielinksninės konstrukcijos su *de*. Šiuo atveju susidurta su įvairiomis ekvivalentų galimybėmis, plg. leksemą *aštuoniasdešimtmetè* („turinti aštuoniasdešimt metų“), kuri ispanų kalboje reiškiamą kaip *octogenaria (de ochenta años)*. Pagal

²⁴ Versta iš: RAE, *Diccionario de la lengua española*, dle.rae.es

DLE, tai „žmogus, turintis nuo 80 iki 89 metų“, ir gali būti tos pačios kalbos dalies, t.y. daiktavardis. Vertimo bei originalo semantika sutampa, kadangi kalbama apie žmogų, ne apie kokį nors kitą dalyką, tačiau amžiaus ribos supratimas ispanų kalboje galėjo nulemti klaidos atsiradimą. Tuo tarpu pavyzdys su būdvardžiu *vienplaukis* („vaikščiojantis be kepurės ar skarelės“²⁵), padarytas iš kiekinio skaitvardžio ir daiktavardžio, ispanų kalboje atitinka semantiškai sutampantį junginį *cabeza descubierta* (lie. „atidengta galva“). Skirtumas tarp jų matomas tik raiškos atžvilgiu. Peršasi išvada, kad lietuviškas posesyvinis kompozitas, apibūdinantis amžių, tam tikrą pastoviąją arba laikinąją būseną, yra dažniau vartojamas nei paprastas junginys. Ispanų kalboje tokiu atveju vietoj dūrinio paprastai pasitelkiami vediniai, atitinkami paprastieji žodžiai arba tipiškos frazės su prielinksniais.

Į aptariamųjų sudurtinių žodžių grupę patenka ir dūriniai su veiksmažodžio forma, kaip pirmąjį dėmenį turintys būtojo kartinio laiko veikiamosios arba neveikiamosios rūšies dalyvį, o kaip antrąjį – daiktavardį. Kitaip tariant, tai vienas ryškiausių tokio dūrinių tipo pavyzdys²⁶. Pagal *Dabartinės lietuvių kalbos gramatiką* (2005:158), tokie žodžiai paprastai yra „menkinamosios, pajuokiamosios reikšmės asmenų pavadinimai“, paimti iš šnekamosios kalbos. „Tokių dūrinių antruoju sandu yra pasakoma kuri nors kūno dalis, o pirmuoju – jos ypatybė“. Šis apibūdinimas labai tinka vienintelei išverstame romane rastai tokio pobūdžio leksemai *nutrūktgalvis* (neveik.rūšies būt.k.l. dalyvis + daiktavardis). Pažiūrėjus į jos atitikmenį ispanų kalboje – *menos audaz y apasionado* („ne toks drąsus ir aistringas“) – matyti, kad dėmenų yra kur kas daugiau, visi jie grafiškai atskirti. Be to, svarbu pabrėžti, kad originalo kalba šiuo atveju linkusi išreikšti būdą tiesiogine (netgi priešinga) reikšme, nieko nemenkinant, todėl minėtas dūrinio tipas iš esmės yra nepažįstamas. Tampa aišku, kad lietuviškas daiktavardinis kompozitas su dalyviniu pirmuoju dėmeniu formaliai ir semantiškai yra ganėtinai nutolęs nuo ispaniško atitikmens, t.y. dviejų – paprastojo bei išvestinio – būdvardžių.

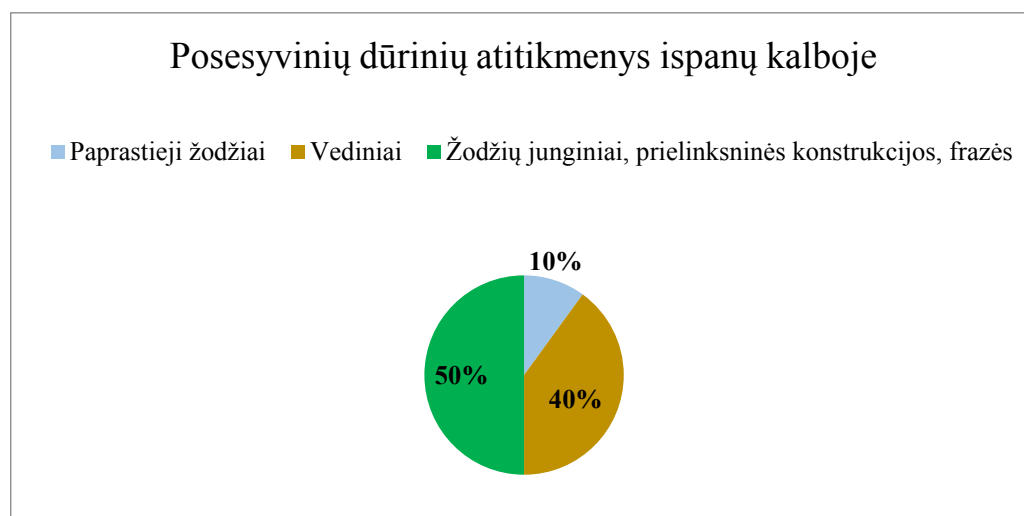
²⁵ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, prieiga internete: lkiis.lki.lt/dabartinis

²⁶ *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2005: p.158

Paskutinis, rečiau pasitaikantis šios grupės sudurtinis žodis yra padarytas iš priešveiksmio ir daiktavardžio – *daugiavaikė*. Jo reikšmė yra tiesiogiai išreikšta, galima sakyti, konstatuojanti („turinti daug vaikų“). Dažniausiai toks ekvivalentas ispanų kalboje yra pastovus, beveik visuomet jam atstovauja prielinksninė konstrukcija su priklausomybę žyminčiu *de*, plg. *de muchos hijos* („turi daug vaikų“). Leksemos bei jų semantika yra tos pačios, bet forma vis dėlto parodo, kad esama šiokių tokių skirtumų. Ispanų kalbai nebūdinga apibūdinti asmenybę, bendruomenę panašiu būdvardiniu dūriniu, dominuoja atitinkamos taisyklės²⁷. Lietuvių gramatikoje išgalėjusios taisyklės dūrinių priima kaip įprastesnį ir natūralesnį būdą veikėjui apibūdinti.

Baigiant šį poskyrį prieinama prie išvados, kad 15 lietuviškų posesyvinių sudurtinių žodžių atitikmenys ispanų kalboje turi įvairias raiškas, tarp kurių nėra nė vieno dūrinio, o dominuoja prielinksninės konstrukcijos ir vediniai:

5 diagrama. Lietuviškų posesyvinių dūrinių ispaniški atitikmenys

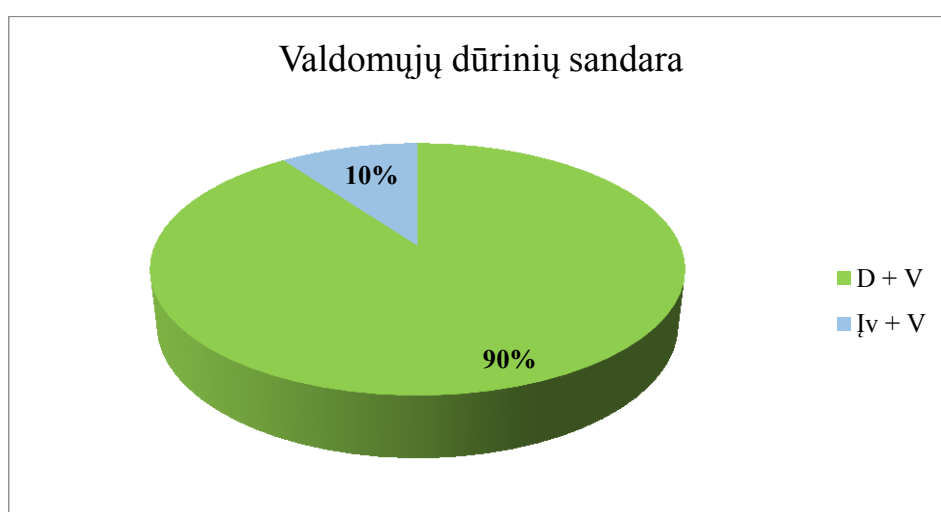
Nedažnai leksemų, aptinkamų vertime bei originale, pasirinkimą lemia tikrovės dalykai, gramatikos taisyklės bei stilius. Bet kokių atveju, beveik visų aptartų pavyzdžių semantika išlieka vienoda. Galima teigti, kad lietuviškų dūrinių pavartojimas tam tikrame kontekste yra svarbus, netgi būtinas, kadangi sunku atrasti kitą, geriau nusakantį konkretų realybės reiškinį, žodį, o minėtieji jau prigiję bendrinėje kalboje.

²⁷ *La Nueva Gramática de la lengua española*, Asociación de Academias de la Lengua Española, 2009-2011

1.1.3. Valdomieji dūriniai

Trečiasis, lietuviškų valdomųjų sudurtinių žodžių, tipas ypatingas tuo, kad jo dėmenys turi glaudų tarpusavio sintaksinį ryšį. Pagrindinis elementas visuomet yra veiksmazodis, tiksliau, esamojo laiko trečiojo asmens forma, valdanti prieš jį einantį daiktavardį arba įvardį (žr. 6 diagramą):

6 diagrama. Lietuviškų valdomųjų sudurtinių žodžių morfologinė struktūra

Šiai dūrinių grupei būdinga kurti naujus daiktavardžius, apibrėžiančius asmenis arba konkrečius dalykus, kurių semantika jau pati savaime nusako valentingumą. Taigi lyginant su pastaraisiais aptartais dviem tipais, valdomieji dūriniai turi gana paprastą sandarą, nekomplikuojančią reikšmių supratimo. Kūrinyje tokių kompozitų skaičius siekė 32, analizei panaudota 18 dūrinių.

Kalbant apie rastus ispaniškus valdomųjų sudurtinių žodžių ekvivalentus, galima teigti, kad, lygiai kaip ir ankstesniame poskyryje, dūrinių, kaip atitikmenų, nėra. Pirmenybė teikiama vediniams, prielinksninėms konstrukcijoms bei paprastiesiems žodžiams (žr. 7 diagramą). Bendrumas išlieka tos pačios kalbos dalies (daiktavardžio) buvimo ir reikšmės panašumo dėka. Plg. žodį *akiplėšos* („plėšia akis“), kuris ispanų kalboje reiškiamas priesaginiu vediniu, padarytu iš veiksmazodžio *desconsiderar* – *desconsideradas* (lie. „įžūlios, negarbingos“). Semantiniu požiūriu leksemos yra lygiavertės, tačiau lietuviškas pavartotas dūrinys suteikia ekspresyvumo ir vaizdingu-

mo, priešingai negu ispanų kalboje, kurioje vedinio reikšmė yra neutrali. Galima įvardyti ir daugiau panašių atvejų, pvz. lie. *sielvartas* („varto sielą“) atitinka ispaniškuosius *aflicción* („skausmas“) (1), *tormento* („kančia“), (2), *tristeza* („liūdesys“) (3), *congoja* („sielvartas“) (4), *angustia* (5), *pesar* (6). Tampa aišku, kad tas pats sudurtinis žodis kitoje kalboje gali turėti įvairius atitikmenis – tiek veiksmažodinius ir būdvardinius vedinius (1, 3 pvz.), tiek paprastos struktūros leksemas (2, 4, 5, 6 pvz.), ir visi jie atstoja vieną dūrinį. Taigi, kompozito pavartojimas neretai kompensuoja tos pačios semantikos leksinių vienetų stoką, vengia sinonimų įvairovės, ir šis faktas yra visiškai suprantamas. Tuo tarpu *geradarè* („daro gera/gėrį“) atitinka *benefactora*, *stebukladariai* („daro stebuklus“) – *milagros*, o *laiškanešys* („neša laiškus“) – *cartero*. Visi trys žodžiai, nors raiškos požiūriu priklausantys priesaginiams vediniams, žymintiems asmenį – tai rodo ispaniškos priesagos *-aro*, *-ero* (išimtis – pirmasis pavyzdys, kuris, nors ir yra dūrinio pobūdžio, ispanų kalboje laikomas paprastąja leksema) – yra tikri dūrinių ekvivalentai. Šaknys nusako dalyką, su kuriuo jie paprastai dirba arba veikia (*bien* „gėris“, *milagro* „stebuklas“, *carta* „laiškas“). Pereinant prie dar vieno valdomojo kompozito, *nuodėmklausiai* („klauso nuodėmių“) – *confesores*, susidurta su kito, veiksmažodinio vedinio, tipu, kuriame kamienas apibrėžia ne susijusį daiktą, o veiksmą (*confesar* kaip „klausyti nusidėjusiojo“), taigi ir pati ekvivalento esmė yra kitokio pobūdžio. *Juokdariai* („daro juoką“) kaip ispanišką atitikmenį turi *entretención* (lie. „pramoga, pasilinksminimas“) – veiksmo/efekto pavadinimą²⁸ su priesaga *-ción*. Formaliai bei semantiškai tai nėra tikrieji atitikmenys; *juokdariai* pavartota konkretesne reikšme, kaip „vienas iš pasilinksminimo būdų“.

Ispaniškos prielinksninės konstrukcijos, kaip valdomųjų dūrinių ekvivalentai, nėra labai paplitusios, priešingai negu paprastieji žodžiai. Plg. lie. *laikrodis* („rodo laiką“) ispanų kalboje išreiškiamas ne kitaip kaip paprastąja, neišvestine leksema *reloj*. *Staltiesė* („tiesia stalą“) neturi kito atitikmens, tiktai žodį *mantel*; *veidrodis* („rodo veidą“) žinomas kaip *espejo*; *rankšluostis* („šluosto rankas“) – *toalla*; *pėdsakas* („seka pėdas“) – *huella/rastro/pista*, *teisėsauga* („saugo teisę“) – *ley* ir pan. Išsaugoti tam tikrų žodžių semantiką originale bei vertime išlieka pagrindine taisykle, ir tai parodo išvardyti pavyzdžiai. Tos realijos, ispanų kalboje išreikštos vienaip, lietuvių kalboje

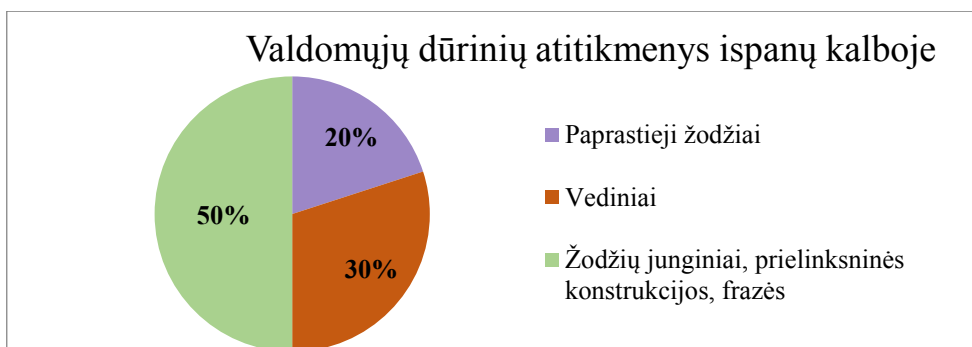
²⁸ DLE, <http://www.dle.rae.es>

apibrėžtos kitokiu, irgi nusistovėjusiu, sudurtiniu būdu. Kaip matyti, kitų galimybių iš esmės neatrasta.

Anksčiau buvo minėta, kad konstrukcijos su *de* nėra tipiškai aptariamąsios sudurtinių žodžių grupės ekvivalentai, plg. lie. *angliakasy* („kasa anglį“) ir isp. *minero del carbón* („anglies kalnakasy“). Lyginant abu atvejus, teigiama, kad struktūriškai išpaniškas atitikmuo yra sudėtingesnis, suteikiantis daugiau informacijos (užtektų išskirti vedinį *minero*), tačiau reikšminiai vienetai nėra suardomi, ko negalima pasakyti apie kitą porą: lie. *kelrodžiai* („rodo kelią“) ir isp. *girar en torno a* („suktis aplink...“). Matyti, kad dūrinys visiškai neatitinka pateiktos frazės; atrodytų, kad atsidūrė netinkamoje vietoje, kaip vertėjo išmonė (galbūt tai reikia traktuoti kaip vertimo klaidą?). Būtent todėl negali būti jokios kalbos apie kokį nors tarpusavio santykį.

Poskyrio pradžioje minima kita valdomųjų kompozitų kombinacija – veiksmazodis + įvardis – kūrinys nėra dažna; iš viso tokių atvejų rasta tik trys: *savitvarda* („tvardo save“) (1), *savižudžiai* („žudo save“) (2) ir *savigrauža* („graužia save“) (3). Jų atitinkamos leksemos ispanų kalboje yra šios: *serenidad/estado/compostura* (lie. „ramybė, ramumas/būsena“) (1), *suicidas* (2), *remordimiento* (3). Formos atžvilgiu beveik visos yra priesaginiai vediniai iš būdvardžio/veiksmazodžio, o reikšmės sutampa. Kaip buvo su paprastaisiais vienkamieniais žodžiais, taip ir šiais atvejais vertimas maksimaliai priartėja prie originalo. Lietuvių kalba gali turėti kitus, nesudurtinius, variantus, tačiau jų reikšmė atrodys „sudarkyta“, neryški. Ispanų kalba įvairiems tikrovės dalykams, abstraktams nusakyti linksta prie vedinių (kurių, beje, skaičius yra žymiai didesnis, todėl, vengiant pasikartojimų, yra keli pasirinkimai), ir kol kas tai yra vienas geriausių tokių žodžių kūrimo būdų.

7 diagrama. Lietuviškų valdomųjų dūrinių ispaniški atitikmenys

Baigiant poskyrį galima sakyti, kad valdomieji dūriniai iš esmės būdingi tik lietuvių kalbai; jų dėmenys, reikšmė yra aiškūs bei nekeičiami, neretai vartojami keliems originaliame kūrinyje esantiems leksiniams vienetams apibrėžti, todėl laikomi poliseimiškais. Analizuojant ispaniškus jų ekvivalentus buvo matyti, kad situacija žymiai skiriasi, kadangi visi žodžiai – vienkamieniai, junginiai, frazės, kuriems jokių būdu neįmanoma priskirti valdomojo ryšio ypatybių. Leksemos, nors ir ne sudurtinės, yra labai įvairaus pobūdžio. Daugeliu atvejų taip pat yra stabilios, turinčios savo vietą kalbos lygmenyje. Stilistiškai nėra kuo nors ypatingos, tačiau morfologiniu bei leksiniu požiūriais stebina savo turtingumu, sudėtingumu ir nepakartojamumu. Bet kokiu atveju, dviejų kalbų raiška nėra pats svarbiausias dalykas. Visų pirma atkreipiamas dėmesys į reikšmių santykį, o šis aspektas vertime, neatsižvelgiant į kelias minėtas išimtis, visada yra artimas originalui.

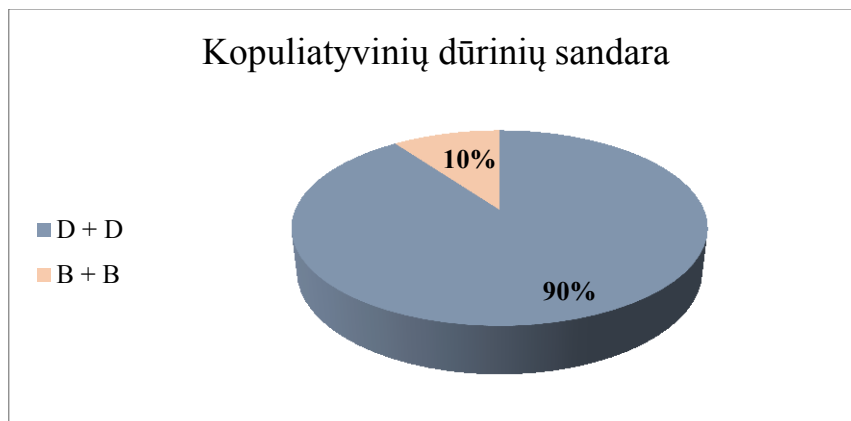
1.1.4. Kopuliatyviniai dūriniai

Kopuliatyviniai, arba dar kitaip vadinami sujungiamieji, sudurtiniai žodžiai – itin retas reiškinys lietuvių kalbos dūryboje. Paprastai jie yra padaryti iš dviejų daiktavardinių sandų, kurie „pasako maždaug lygiai svarbias dūriniu žymimo daikto sudedamąsias dalis“²⁹ (žr. 8 diagramą). Taip pat patys elementai gali būti daugmaž „vienodai artimi dūriniu žymimam tarpiniam dalykui“³⁰:

²⁹ *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2005, p. 152

³⁰ *Ibid*, p. 152

8 diagrama. Lietuviškų kopuliatyvinių sudurtinių žodžių morfologinė struktūra

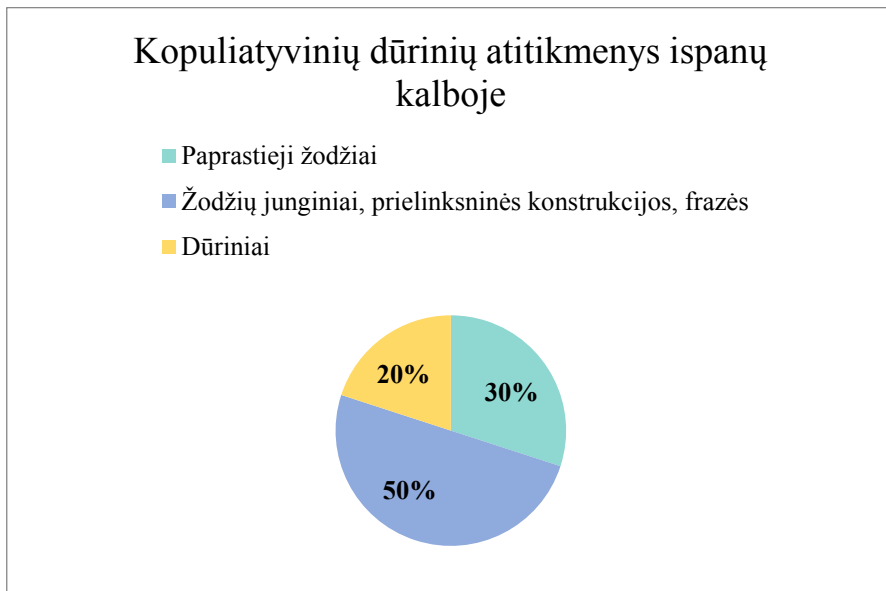
Vienas iš skiriamųjų sujungiamųjų dūrinių bruožų – dviejų tų pačių šaknų susiliejimas į vieną. Tokio pobūdžio sujungimas praktiškai neatlieka jokios reikšmingos funkcijos, nesustiprina reikšmės. Kiekvienas dėmuo – nesvarbu, ar formaliai yra vienodas su greta esančiu, ar ne, – dūryboje išlaiko leksinį savarankiškumą. Kitas sandas iš esmės tik papildo pastarąjį. Dūrinio prigimtį lemia nematomas jungtukas, eliminuojantis esančią ribą tarp dviejų leksemų ir sujungiantis jas į vieną, jau nedalomą, visumą.

Kūrinyje rastų ir nagrinėjamų kopuliatyvinio tipo dūrinių yra vos 3. Šiuo atveju ryškiausiai jų pavyzdžiais laikomi būtent šie žodžiai: *niekniekiai* (1), *mažmožis* (2), *kurčnebylis* (3). Pirmieji du pavyzdžiai padaryti iš vienodų šaknų: *niek-* ir *maž-*. Tai nesuteikia jokio papildomo semantinio atspalvio, prasmė nesikeičia. Įvyksta paprastas sandų pakartojimas, paverčiantis juos į kompozitą. Tuo tarpu trečiajame pavyzdyje matyti aiškus skirtingų dėmenų jungimas į vieną, žymintis tarpinį dalyką, t.y. *kurčnebylis* tai žmogus, „kuris yra kurčias ir nebylys“ (DLKŽ).

Minėtų sudurtinių žodžių ekvivalentai ispanų kalboje nėra vienodi. Pirmuoju atveju lietuviškas dūrinys atitinka paprastąją ispanišką leksemą *chucherías* („menkniekiai“), antruoju – tokius junginius kaip *indicios leves* (lie. „nežymūs ženklai“), *pequeñas cosas* („maži dalykai“) ar, be to, neturintis jokio aiškaus ekvivalento, o tik paprastą frazę, kalbančią apie konkrečią detalę (*en ese preciso detalle*). Trečiąjį pavyzdį reikėtų išskirti, kadangi čia dūrinys atitinka dūrinį (isp. *sordo* „kurčias“, *mudo* – „nebylus“) ir kito varianto nėra. Tai iš tiesų vertas dėmesio atvejis, nes, kaip

buvo ne kartą sakoma, tokių formalių sutapimų tarp dviejų kalbų paprastai nerandama, nebent tik jau aptartuose determinatyviniuose dūriniuose:

9 diagrama. Lietuviškų kopuliatyvinių dūrinių ispaniški atitikmenys

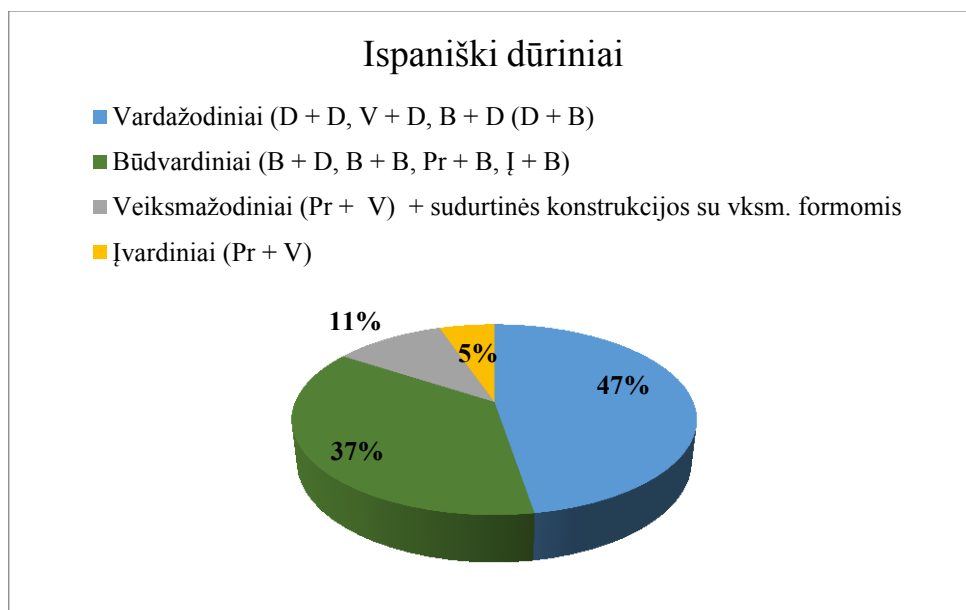
Analizuojant pateiktus kopuliatyvinius dūrinius semantiniu požiūriu peršasi mintis, kad jie gali visiškai atitikti ispaniškus žodžius (1, 3 pvz.) arba jų reikšmė gali sutapti tik iš dalies (2 pvz.). Pastebima, kad ispanų kalboje nelinkstama jungti dvi vienodos šaknies leksemas (tai bus matyti jau kitame skyriuje), o dominuoja kitos, aiškesnės struktūros žodžiai.

2. Ispaniški dūriniai ir jų atitikmenys lietuvių kalboje

2.1. Dūrinių skirstymas pagal morfologinę sandarą

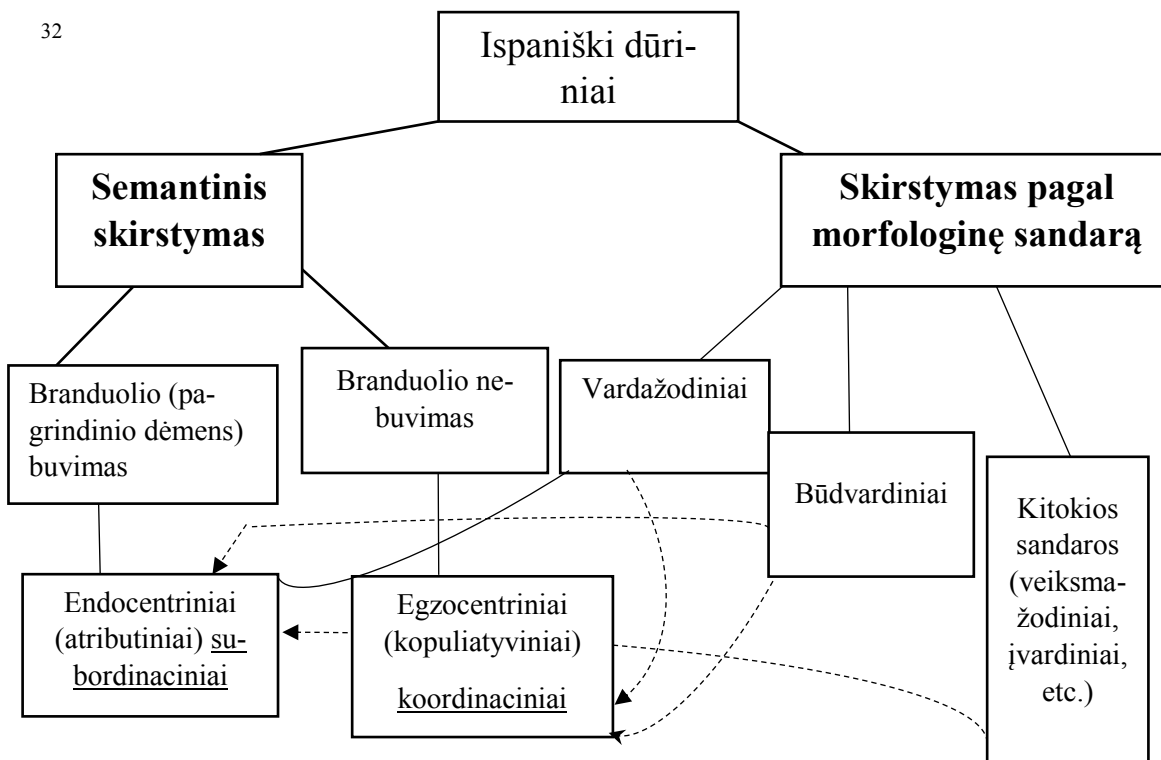
Paprastai ispanų kalbos dūriniai klasifikuojami pagal struktūrą, t.y. dėmenų priklausymą kuriai nors kalbos daliai. Galima suskaičiuoti apie dešimt kombinacijų, kuriose dominuoja sudurtiniai žodžiai su dvigubais daiktavardžiu bei būdvardžiu, veiksmažodžiais. Į retesnių dūrinių gretas patenka tokie dėmenys kaip skaitvardis,rieveksmis, ištidos sintaksinės konstrukcijos su asmeniniais įvardžiais, prielinksniais ir pan. (žr. 10 diagramą):

10 diagrama. Ispaniškų dūrinių tipai pagal jų morfologinę sandarą³¹

Kiekvienai iš šių grupių būdinga vidinė klasifikacija, padedanti nustatyti santykį tarp sandų ir nusakyti dūrinio reikšmę. Jų semantinis skirstymas nėra iki galo apibrėžtas, kadangi esama kelių principų, pagal kuriuos visi kompozitai yra apibūdinami panašiai (t.y. reikšmės ir formos atžvilgiais sudurtiniai žodžiai gali sutapti, taip sakant, „susipinti“). Tai galima pavaizduoti schema:

³¹ Duomenys rinkti iš versto kūrinio (*El Bosque de los Dioses*)

Analizės eigoje bus parodyta, kad ispaniškų kompozitų supratimas žymiai skirsis nuo jų lietuviškų atitikmenų. Priešingai nei lietuviškuose dūrinuose, jų forma ir semantika pasižymės ypatingomis savybėmis, neretai galinčiomis perkurti, modifikuoti vertimo teksto prasmę, taigi nebus apsieita ir be kai kurių vertimo klaidų.

2.2. Vardažodiniai (daiktavardiniai) dūriniai

2.2.1. Daiktavardis + daiktavardis

Vardažodiniai, arba daiktavardiniai, dūriniai (isp. *compuestos nominales*) ispanų kalboje sudaro didžiausią kompozitų grupę, ypač turint omenyje tuos, kurie padaryti iš dviejų daiktavardžių. Kaip jau buvo minėta įvade, į šią kategoriją dažnai patenka ir grafiniu būdu atskirti, sintaksiniu požiūriu nepriklausomi daiktavardžiai su ar be

³² Pasiremta: *Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe*, Vol 4 *Word-formation in the individual European languages*, 2015 ir *Nueva gramática de la lengua española. Manual*, 2010, p. 58-59

brūkšnio (sintagminiai dūriniai). Panašiai kaip ir lietuviški determinatyviniai, ispaniški daiktavardiniai sudurtiniai žodžiai apibūdina asmenis, daiktus, nusakant tam tikrą jų tipą, rūšį. Pirmasis dėmuo visuomet yra pagrindinis, taip sakant, „hiperonimas“³⁴, branduolys; antrasis apibrėžia pastarąjį. Tokie dūriniai dar kitaip yra vadinami endocentriniais. Yra ir egzocentrinių kompozitų, kurių dėmenys nepriklauso vienas nuo kito, neturi branduolio, bet žymi tarpinį, lygiagretų bei individualų dalyką. Būtent todėl jie turi sąsają ir su kopuliatyviniais dūriniais (žr. lyginamąją lentelę 60 psl.). Verta pastebėti, kad daiktavardinių sudurtinių žodžių analizuojamojo kūrinio ispaniškame vertime nėra itin daug palyginti su lietuviškais determinatyviniais dūriniais – tikrai 13, analizei pasirinkta 10 tokio tipo kompozitų. Tarp jų bei jų lietuviškų atitikmenų dominuoja labai ryškūs skirtumai, jų semantika yra pusiau sutampanti.

Paprastai lietuvių kalboje ispaniškus dūrinius dažniausiai atstoja paprastieji žodžiai (žr. 11 diagramą), ypač jei turime omenyje atributinius kompozitus, kurių pagrindinis dėmuo nusako panašumą su kitu dėmeniu³⁵. Pvz., dūrinį *hombres-rana* atstoja lietuviškas dviskiemenis žodis *varlės*, nors visai būtų įmanoma pakeisti sudurtiniu *varližmogiai*, kurio raiška praktiškai būtų identiška, o reikšmė konkretnė („žmonės, panašūs į varlę“). Šiuo atveju svarbus šalutinis, bendros semantikos dūrinio dėmuo, žymintis gyvūną, o ne žmogaus „gyvūninę prigimtį“. Taigi vyrauja skirtumai tarp apibendrinimo, neutralumo ir konkretumo. Galima sakyti, kad vertime dūrinys pavartotas netinkamai, lietuvių kalboje ekvivalentas yra žymiai paprastesnės sandaros. Nepaisant to, vertėjo pasitelkta išmonė leidžia manyti, kad tokiu būdu, t.y. pridendant papildomus leksinius vienetus ir taip supažindinant su ispanų kalbos gramatikos specifika, pajvairinami tikrovės dalykai.

Kitas panašaus pobūdžio dūrinys, *perros lobos*, lietuvių kalboje irgi atitinka paprastąjį žodį *vilkai* (nors pažodinis vertimas yra „šunys-vilkai“, kitaip tariant „vilkšuniai“). Pagrindinis dėmuo yra praleidžiamas, visas dėmesys sutelktas į antrąjį, semantiškai kitokį gyvūną. Ispanų kalboje apibrėžiamas šuns (*perro*) tipas – „turintis giminystės ryšių su vilku/vilko išvaizdos“, tuo tarpu lietuvių kalbos atveju apsiribota vilko įvardijimu. Kaip pastebėta, reikšmė tarp abiejų kalbų žodžių žymiai skiriasi:

³⁴ VARELA ORTEGA, S. *Morfología léxica: la formación de palabras*, Gredos, Madrid 2005, p. 76

³⁵ *Nueva gramática de la lengua española. Manual*, 2010

vilkšunis nėra tas pats, kas *vilkas*. Susiduriama su dar vienu originalo kalbos leksikos pajavairinimu, sukonkretinumu. Toks sprendimas gali būti pateisinamas, kadangi taip stengiamasi sušvelninti realybę, kuri ispanų skaitytojui atrodytų labiau priimtina. Labai aiškus to pavyzdys matomas dūrinyje *carta-ultimátum* („laiškas-ultimatumas“), lietuvių kalboje atitinkantis tik vieną leksemą – *ultimatumas*.

Šnekamosios kalbos kompozitas *turbamulta*, kaip lietuvišką atitikmenį turintis paprastąjį daiktavardį (*visa*) *minia*, pasižymi tuo, kad abu jo dėmenys – tiek *turba* (lie. „minia“), tiek neadaptuotas lotyniškas *multa* (isp. *mucha* „didelė“) – praktiškai yra vienas kito sinonimai, kadangi vartojami tame pačiame kontekste (t.y. kalbant apie žmonių susibūrimą vienoje vietoje). Šiuo atveju antrasis dėmuo tik intensifikuoja dūrinio reikšmę.

Reikėtų pabrėžti, kad ne visuomet ispaniškus dūrinius atitinka lietuviški paprastieji žodžiai. Yra nemažai atvejų, kai juos atstoja junginiai, kitos sintaksinės konstrukcijos arba priesaginiai vediniai. Pvz., žodis *coche-cuna* („mašina-lopšys“) lietuviškai išreiškiamas kaip *vaikiškas vežimėlis*. Matyti, jog ekvivalento reikšmė yra išsaugoma, tačiau raiškos požiūriu galima pastebėti kelis įdomius dalykus. Visų pirma, lietuvių kalboje tai yra dviejų vardažodinių priesaginių vedinių (*-iškas* ir *-ėlis*) junginys. Antra, tai yra daugmaž nusistovėjusi konstrukcija, vartojama bendrinėje kalboje. Sunku būtų jos vietoje įsivaizduoti samplaikinį daiktavardį, o juo labiau sudurtinį žodį. Suprantama, kad pateikto ispaniško dūrinio dėmenų pasiskirstymas yra motyvuotas, kadangi čia taip pat turime omenyje vieną apibrėžtą daiktą, nusakytą forma „mašinos rūšis“. Ispanų kalboje, kaip jau žinoma, tokios kombinacijos yra įprastos, todėl galima teigti, jog šiuo atveju dūrinys tikrai parinktas teisingai.

Antras pavyzdys, kompozitas *barraca-vivienda*, padarytas iš dviejų lygiaverčių dėmenų: *barraca* („barakas“) ir *vivienda* („būstas“). Pateikti sandai neapibrėžia, o tik papildo vienas kitą. Leksiškai jie yra lygūs, sintaksiniu požiūriu yra savarankiški ir jiems būdinga semantinė koordinacija. Iš esmės jų pozicija dūrinyje galėtų ir kisti. Lietuvių kalboje tokio dūrinio atitikmuo formaliai yra išreikštas junginiu *gyvenamasis barakas* (būdvardis ir daiktavardis), apsieita be neįprastų kombinacijų arba keistai skambančių samplaikų. Galima teigti, kad priartėjama prie bendros semantikos, nes žodžiai iš esmės yra lygiavertiški, beveik sinonimai, ir apibrėžia tą patį tikrovės dalyką. Pats sudurtinis žodis ispaniškame vertime parinktas tikslingai, o vertėjo spren-

dimas nekelia abejonių. Panašiai komentuojamas ir atvejis su *pluma fuente* („plunksnakotis“), lietuvių kalboje turintis junginį *amžina plunksna* (būdvardis ir daiktavardis). Pateiktas dūrinys yra apozicinis, antrasis jo dėmuo paaiškina ryšį su pirmuoju, modifikuodamas reikšmę; pabrėžia specifinį jo bruožą, taip identifikuo-
damas jį tarp kitų tos pačios klasės narių³⁶. Žodžių junginys lietuvių kalboje yra vi-
siškas ispaniškojo sintagminio dūrinio atitikmuo. Skirtumas išlieka tik formos atžvil-
giu.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai kurie daiktavardiniai kompozitai ispanų kalboje išsiskiria savo originalumu, unikalumu, pvz. *donjuanes*, tiesiogiai susijęs su literatū-
rine realija (kilęs iš garsaus personažo Don Žuano vardo, perėjusį ir į kalbinę aplin-
ką). Lietuviškas tokio išskirtinio dūrinio atitikmuo kūrinys formaliai bei semantiškai
atrodo gana paviršutiniškas – *berneliai*. Tai priesaginis žodžio *bernas* vedinys, turin-
tis mažybines, malonines reikšmes, savo ruožtu atėjęs iš tautosakos, t.y. liaudies kūry-
bos. Jis neturi nieko bendra su *donžuanais*, kadangi apibūdina ne tradicinį suvedžio-
toją, o bet kurį jaunuolį. Teigiama, kad tokį skirtumą tarp dūrinio ir jo ekvivalento
galėjo lemti kultūriniai dalykai. *Berneliai* charakterizuoja lietuvių skaitytojų dvasią.
Šiuo atveju *donžuanų* pavartojimas atrodytų keistai, netgi nesuprantamai, kadangi tai
yra tikras skolinys. Tuo tarpu ispaniškame vertime vyraujantis *donjuanes* priartina-
mas prie ispanakalbių šalių aplinkos, tačiau prasmės pakeitimas išlieka, stilistiškai
nutolstama nuo originalo, suklaidinama. Toks pasirinkimas verčia tai traktuoti kaip
vieną iš vertimo strategijų – kompensaciją. Ispanų kalboje tikrojo *bernelio* atitiktens
nėra, jai iš esmės nebūdingas toks terminas dėl pernelyg skirtingų šalių tradicijų
(nors yra keletas nesudurtinių variantų, galinčių jį atstoti). Būtent todėl *donjuanes* yra
artimesnis leksinis vienetas, kuris galėtų lengvai prisitaikyti prie konteksto ir atstoti
nežinomą žodį.

Tam tikri atvejai galėtų būti laikomi specifiniais, kadangi semantinis bei formalus
atstumai tarp analizuojamųjų kalbų yra dideli. Į šį sąrašą patenka tokie ispaniški dū-
riniai kaip *(trae) aguanieve* (lie. „šlapdriba“) (1) ir *(dar)puntapié(s)* (2)
(„paspardymas“). Kūrinyje jų lietuviški ekvivalentai neatitinka tų, pateikiamų žody-
nuose, o išreiškiami kaip: *dūkte dūksta* (1) bei *paspiria/paspardyti koja*. Akivaizdu,

³⁶ VARELA ORTEGA, S. *Morfología léxica: la formación de palabras*, Gredos, Madrid 2005, p. 75

kad jų skirtumas pagrįstas ne tik kitokia kalbos dalimi (abiejuose pavyzdžiuose domiuoja veiksmažodžiai: prievoksminė konstrukcija su tos pačios šaknies veiksmažodžiu (1) ir esamojo laiko/bendraties formos su daiktavardžio įnagininku (2)), bet ir kitokiu reikšminiu pobūdžiu. *Dūkte dūksta* suprantamas kaip „didelis šėlsmas, siautulyš“, kurį galima susieti su ispaniškojo dūrinio semantika nebent tik metaforiniu būdu. Priešingai nei pirmas, antras pavyzdys nesukelia didelių problemų, kadangi vertėjo pasirinktas dūrinys, o tiksliau, konstrukcija su dūriniu, iš dalies atitinka lietuviškojo varianto reikšmę. Žodis *puntapié* jau pats savaime implikuoja teisingą semantiką (lie. *punta* „galas“, *pie* „pėda“); galima sakyti, kad yra atitikmens lietuvių kalboje „hiponimas“, nusakantis tą patį dalyką panašiu ryšiu. Šis atvejis ispaniškai nusakytas nusistovėjusiu junginiu, kurio negalima būtų pritaikyti originale dėl per didelio nenatūralumo.

Toks reiškinys būdingas įprastiems daiktavardiniams kompozitams, nusakantiems pasaulio puses. Kūrinyje rastas *noroeste* morfologiškai yra laikomas tikru dūriniu (išvertus pažodžiui skambėtų kaip „šiaurvakariai“), tuo tarpu lietuvių kalboje išreiškiamas ne kitaip, kaip žodžių junginiu *šiaurės vakarai*. Tokį formalų atitikmenų skirtumą jau lemia pati kalba ir jos darybos tradicija. Ispanų kalbos atveju tai tipiška konstrukcija, kurios negali pakeisti jokie kiti kalbiniai elementai. Lietuvių kalbos tradicija paprastai linkusi tokius geografinius terminus sintaksiškai atskirti kaip pastovius junginius su kilmininku, nors ne išimtimi laikomos konkrečios sudurtinės formos: *pietryčiai*, *pietvakariai*. Taigi galima sakyti, kad dviejų universaliųjų leksemų forma ir turinys visuomet vienodi, raiška nepaveikia jų supratimo.

Paskutinis darbe pateikiamas ispaniškas dūrinys iš dviejų daiktavardžių – *ferrocarril* – yra vertas dėmesio pirmiausia todėl, kad pirmasis jo sandas, *ferro*, šiame kompozite liko neadaptuotas iš lotynų kalbos į ispanų (bendrinėje ispanų kalboje *ferrum* virto į *hierro* („geležis“)), priešingai negu antrasis, *carril* („bėgiai“) (iš lo. *carrilis*). Šis ganėtinai senas, etimologiškai susiformavęs sudurtinis žodis lietuvių kalboje turi kelis įvairius atitikmenis, pradedant nuo tokių, kurie tiek semantiškai, tiek formaliai yra tiksliausi, baigiant tais, kurių sutapimas su pastaraisiais yra minimalus, tačiau susijęs. Iš viso rasti keturi jų ekvivalentai, iš kurių trys yra giminingi, turi tą pačią šaknį: *geležinkelis* (1), *geležinkelėlis* (2), *gelžkeliukas* (3), *traukinėlis* (4). Formos atžvilgiu visi yra ne paprastieji, o išvestiniai žodžiai, kiekvienam priskirtinas tam

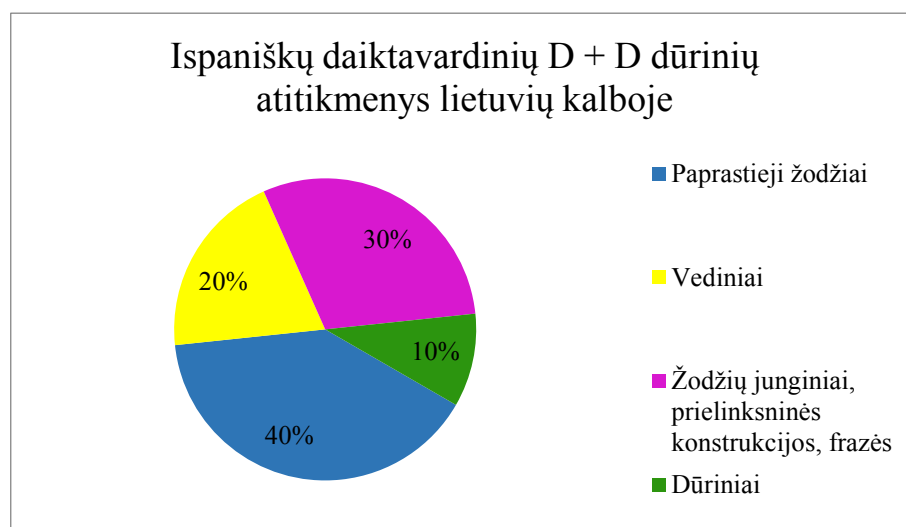
tikras darybos tipas. Pirmasis atitikmuo yra dūrinys, padarytas iš būdvardžio bei daiktavardžio („geležinis + kelias“), antrasis savo ruožtu yra mažybinės priesagos *-elis* vedinys, kurio pamatu laikomas pastarasis kompozitas. Trečiojo pavyzdžio branduoliu laikomas dūrinys *gelžkelis*, esantis sutrumpinta *geležinkelio* forma, vienu iš rečiau vartojamų variantų. Bet kokių atveju, priesaga *-(i)ukas* priskiria jį prie vedinių, todėl raiškos požiūriu sietinas su antruoju. Matyti, kad ketvirtas pavyzdys yra visai kita leksema, turinti kitokią reikšmę, bet vis dėlto patenkanti į tą patį semantinį lauką. Formaliai tai priesaginis daiktavardžio vedinys. Išanalizavus šiuos kalbinius elementus, prieinama prie išvados, jog daugumoje iš pateiktų žodžių vyrauja tam tikras emocinis krūvis (dominuoja mažybinės priesagos). Ispaniško *ferrocarril* grynuoju atitikmeniu laikomas tik pirmas pavyzdys, *geležinkelis*, sutampantis praktiškai visais požiūriais. Įsigilinus į kompozito vietą kūrinio vertime galima teigti, kad semantiškai tai yra neutrali leksema. Jos pavartojimas vietoj kitų žodžių leidžia manyti, kad ispanų kalboje neįmanomi panašūs variantai, kadangi iš dūrinių paprastai nėra padaromi vediniai, taip pat nepridedamos mažybinės priesagos. Tampa aišku, kad vertėjo leksinis ribotumas leido išvengti neįprastų, daugiaprasmiškų bei keistai traktuojamų žodžių kombinacijų. Susitelkta į vieną vienintelį dūrinį, kuris tam tikra prasme atstojo lietuvių kalbos darybinę įvairovę. Panašus, bet atvirkštinis dalykas buvo pastebėtas dar ankstesniame skyriuje, kai buvo kalbama apie vieno lietuviško dūrinio universalumą ispaniškų sinonimų atvejais.

Išanalizavus 10 ryškiausių kūrinių ispaniškų kompozitų, padarytų iš dviejų daiktavardžių, atkreipiamas dėmesys į tai, kad ši grupė yra ganėtinai gausi ir dažna ispanų kalboje, apibrėžianti įvairius tikrovės reiškinius nusistovėjusiu, gal kiek neįprastu lietuvių kalbai, sudurtiniu būdu. Pagal dėmenų tarpusavio santykį ji turi savo vidinę klasifikaciją: gali būti determinatyvinio arba kopuliatyvinio, koordinacinio pobūdžių, nepriklausomai nuo to, ar sandai grafiškai sujungti, ar nesujungti. Svarbu pabrėžti, kad, skirtingai nei lietuvių, ispanų kalboje prie dūrinių paprastai nepridedami priešdėliai, priesagos, nekuriami nauji žodžiai. Tačiau minėtas faktas kompensuoja šią leksinę stoką neribotomis kompozitų sudarymo galimybėmis net ir tuomet, kai iš esmės jų buvimas vertime nėra būtinas.

Kalbant apie lietuviškus ekvivalentus, verta pasakyti, kad maždaug pusė aptartų pavyzdžių formaliu ir semantiniu požiūriais nesutampa su ispaniškais. Tai pri-

klauso nuo daugelio dalykų: kultūrinių realių, kalbos tipo, stilistinės raiškos, dūrinių kūrimo tradicijų, etc. Dažniausiai lietuvių kalboje pasitaikantys ekvivalentai yra paprastieji žodžiai, turintys leksinių skirtumų ir labiau apibendrinamąjį pobūdį. Neretai atitikmenimis tampa ir žodžių junginiai, sintaksinės konstrukcijos, semantiškai beveik prilygstantys ispaniškiems dūriniams. Atveju, kur vienos kalbos sudurtinis žodis atitinka svetimos kalbos sudurtinį žodį, rasta vos vienas kitas, tačiau jų sandai taip pat nėra vienodi:

11 diagrama. Ispaniškų daiktavardinių D + D (determinatyvinių) dūrinių lietuviški atitikmenys

Apibendrinant galima teigti, kad ispaniškų daiktavardinių dūrinių pavartojimas vertime suprantamas kaip originalumo siekimas, kai stengiamasi perteikti nusakomą tikrovę savo nuožiūra. Būtent todėl originalo atitikmenys semantiškai atrodo daug paprastesni ir ne tokie stulbinantys. Tą patį bus galima pasakyti ir apie kitus daiktavardinių kompozitų tipus, jau su veiksmažodžiu ir būdvardžiu, kurių pavyzdžių skaičius sieks vos iki dešimties.

2.2.2. Veiksmažodis + daiktavardis

Ispaniški dūriniai, padaryti iš veiksmažodžio ir daiktavardžio, raiškos požiūriu pri-
mena lietuviškus valdomuosius kompozitus (plačiau žr. lyginamąją dūrybos lentelę
61 psl.), bet, skirtingai nei pastarųjų, jų sandaroje privalo būti viena iš veiksmažodžio
formų. Šio tipo sudurtinių žodžių dėmenys yra labai glaudžiai susiję. Susijungę į vie-
ną leksemą jie neapibrėžia vienas kito (yra egzocentriški), o visų pirma tiesiogiai
nusako veikėją, įrankį, priemonę, jų funkciją, todėl yra pakankamai produktyvūs žo-
džių daryboje. Segmentuojant tokius dūrinius lengvai galima nustatyti valentingumą,
sintaksinius vaidmenis, dažniausiai turinčius tarinį bei papildinį, ispanų kalboje ži-
nomus kaip *predicado* ir *objeto directo*.

Tokios struktūros dūriniai ispaniškame kūrinio vertime yra pakankamai reti (iš viso
rasti bei nagrinėjami 6 pavyzdžiai), tačiau kiekvienas jų apibrėžia skirtingus tikrovės
dalykus. Taip pat formaliai nėra vienodi ir jų atitikmenys lietuvių kalboje. Tarp daž-
niausių pasitaiko priesaginiai vediniai ir sudurtiniai žodžiai (žr. 12 diagramą), kurių
semantika yra lygiai ta pati. Plg. dūrinį *rompecabezas*, padarytą iš esamojo laiko tre-
čiojo asmens tranzityvinio veiksmažodžio *romper* („gadinti“, „lauž(y)ti“) ir daikta-
vardžio *cabeza*, išreikšto daugiskaita (kaip „galvos“), kuris lietuvių kalboje atitinka
leksemą *galvosūkis*. Galima pastebėti, kad dėmenys praktiškai yra tie patys, skiriasi
tik jų pozicija (pirmuoju sandu eina daiktavardis). Abiejų kalbų dūrinių reikšmė –
„galvos sukimas; laisvalaikio uždavinys“ – sutampa. Taigi galima teigti, kad šiuo
atveju sudurtinis žodis parinktas teisingai, atsižvelgiant į svarbiausius kalbinius as-
pektus.

Kitas pavyzdys, kompozitas *girasol* (pažodinis vertimas: „sukasi/gręžiasi į saulę“),
kurio sandara, kaip jau žinoma, yra identiška, kaip lietuvišką atitikmenį turi dūrinį
saulėžolės, arba kitaip *saulėgrąža*. Lygiai kaip ir ankstesniame pavyzdyje, šis atvejis
nesukelia jokių problemų, kadangi tiek formaliai, tiek semantiškai, netgi stilistiniu
požiūriu žodžiai labai artimi (apibrėžia tą patį augalą, jo atliekamą „funkciją“). Ga-
lima pastebėti, kad vertėjas pasinaudojo pažodiniu vertimu, ir šis pasirinkimas iš tie-
sų nebuvo apgaulingas. Matyti, kad tokių akivaizdžių sutapimų tarp dviejų skirtingo
pobūdžio kalbų pasitaiko labai retai. Pateikti pirmieji du dūriniai iš veiksmažodžio ir

daiktavardžio parodo, kad vis dėlto esama išimčių, kuriomis kartais verta pasinaudoti.

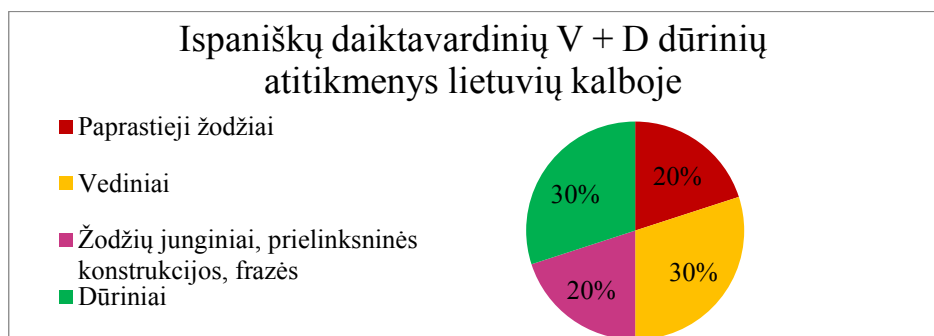
Analizuojamųjų ispaniškų sudurtinių žodžių atveju kūrinyje taip pat aptinkami ir lietuviški ekvivalentai, formaliu požiūriu traktuojami kaip priesaginiai vediniai. Išskiriami du pavyzdžiai: 1) *tragaluz* (lie. „stoglangis“ („ryja + šviesa“)); 2) *salvanguardia* („sargybinis“ („saugoja + sargyba“)). Įdėmiau pažvelgus į atitikmenis, pateiktus dvikalbiame žodyne ir į tuos, paimtus iš kūrinio, matyti, kad formalių skirtumų yra. Reikšmės atžvilgiu irgi pastebima netikslumų. Pirmame pavyzdyje ekvivalentas išreiškiamas ne sutartiniu dūriniu, o daiktavardiniu vediniu su mažybine priesaga *-elis*: *langelis*. Jo semantika leidžia manyti, jog neturima omenyje tam tikro lango tipo („stogo lango“), o kalbama bendrąja prasme, neišskiriant daikto iš kitų tos pačios rūšies atstovų. Be to, priesaga pabrėžia nusakomo dalyko dydį, taip dar labiau modifikuojant reikšmę. Ispaniškame vertime pavartotas dūrinys *tragaluz* žymi konkretumą, vaizdingumą, atliekamą lango „funkciją“, todėl kiek nutolsta nuo originaliojo žodžio. Antrame pavyzdyje skirtumas tarp kompozito *salvanguardia* ir jo „kontekstinio“ lietuviško ekvivalento *sargyba* nėra itin ryškus, bent jau reikšmės požiūriu. Formaliai jis pagrindžiamas kito, žyminčio abstraktą, vedinio buvimu (žr. priesagą *-yba*). Semantiškai ir vienos, ir kitos kalbos žodžiai yra labai panašūs, tik ispanų kalbos atveju dūrinys apibrėžia asmenį, t.y. agentą/veikėją, o lietuvių kalboje nusakoma veikla, abstraktas. Nors abiejų leksemų panašumai yra riboti, vis dėlto galima manyti, kad vertėjo pasirinkimas yra motyvuotas; pirmiausia tuo, kad geresni variantai praktiškai neatrandami, o dūrinys tuo tarpu ženklina leksinę įvairovę bei sudėtingumą.

Reikėtų pabrėžti, kad esama atvejų, iš esmės traktuojamų kaip vertimo klaidos, kur neįmanoma susieti nei formos, nei turinio. Pavyzdžiui, tokiam žodyje kaip *lavaplatos* (lie. „indaplovė“), kurį sudaro tranzityvinio veiksmažodžio esamojo laiko forma *lava* („plauna“) bei papildinys, t.y. daiktavardis *platos* („indai“). Lietuviškas jo ekvivalentas – junginys *bulvių skutimo dirbtuvėlė*. Iškart matyti, kad vertėjas apsiriko su dūriniu; greičiausiai turėtų būti parinktas kitas, maksimaliai nusakantis originalo žodžio reikšmę kompozitas. Labiausiai tam daiktui apibrėžti tiktų dūrinys *pelapatatas*, žymintis tą patį, t.y. bulvių skutimo, įrankį. Akivaizdu, kad abiejų kalbų žodžiuose

buvo kalbama apie įrankį, tam tikrą priemonę, tačiau raiškos atžvilgiu skirtumas yra milžiniškas.

Kalbant apie paskutinį, iš pirmo žvilgsnio neįprastą analizuojamos grupės dūrinių *limpia-letrinas* (*limpiar* „švarinti, valyti“, *letrinas* „išvietės“), svarbu paminėti, kad kūrinyje jį atitinka paprastasis žodis, skolinys iš prancūzų kalbos – *asenizacija* (pagal *Tarptautinių žodžių žodyną* tai „nešvarumų šalinimas“). Šiuo atveju galima pastebėti, kad dviejų žodžių semantika yra labai artima, tačiau ispaniškas kompozitas, padarytas iš veiksmažodžio bei daiktavardžio, žymi ne veiksmą/procesą, kurį nusako atitinkmuo lietuvių kalboje, bet priemonę tam veiksmui padaryti. Pateiktas sudurtinis žodis, kaip ir visi anksčiau nurodyti pavyzdžiai, savo dėmenimis išreiškia daikto funkciją, paskirtį, todėl jo vartosenos laukas yra daug platesnis. Be to, toks būdas leido vertėjui atsiriboti nuo įsigalėjusios tarptautinių žodžių pasitelkimo tradicijos, bet pavartoti atskirą, tik jo kalbai būdingą leksemą.

12 diagrama. Ispaniškų daiktavardinių V + D (valdomųjų) dūrinių lietuviški atitikmenys

Apibendrinant visus aptartus šešis ispaniškus daiktavardinius dūrinius su veiksmažodžiu tampa aišku, kad kiekvienas iš jų ne tik apibrėžia vieną ar kitą dalyką, bet ir įvardija jo specifinę ypatybę, vaidmenį, atliekamą kasdiniame gyvenime bei kalboje. Nors nemaža tokių leksemų dalis kūrinyje nesutampa su lietuviškais jų atitikmenimis, taip suklaidinant skaitytojus, matoma, kad pati esmė išliko. Reikšmingas faktas tas, kad tam tikri tikrovės reiškiniai perteikti dūriniu ir vienoje, ir kitoje kalboje, ir tai dar labiau užtikrina abiejų kalbų žodžių semantinę giminystę. Lietuviškuose ekvi-

valentuose (ypač priesaginiuose vediniuose) paprastai vartojamas kitas žodis, kuris priskiriamas prie to paties semantinio lauko, bet turi platesnę reikšmę. Nedažnai lietuvių kalba, apibūdinant konkrečią realiją, o kartu ir išsaugant neutralumą, pasinaudoja skoliniu, tuo tarpu ispanų kalboje sukuriama nauja leksema – dūrinys iš veiksmožodžio ir būdvardžio, pavadinantis įrankį bei siaurinantis pasakymo prasmę.

Verta turėti omenyje, jog ispanų kalboje, kitaip nei lietuvių kalbinėje sistemoje, pasižyminčioje priesagų vyravimu, įrankių pavadinimai labai dažnai perteikiami sudurtine forma. Šiame skyriuje buvo paminėtas tik jų ketvirtadalis, aptiktas prozos kūrinio vertime. Galima sakyti, jog tokie kompozitai yra vienas ryškiausių ispanų kalbos dūrybos reiškinių, kur papildomų žodžių tausojimas tiesiog privalomas; paliekama tik tai, kas svarbiausia.

2.2.3. Daiktavardis + būdvardis (būdvardis + daiktavardis)

Daiktavardiniai dūriniai su būdvardžiu savotiškai susiję su jau aptartais pirmame poskyryje, nes jiems irgi yra būdinga perteikti gramatinę atributinę (pažyminio) santykį tarp dėmenų. Pagrindiniu sandu visuomet yra daiktavardis, žymintis kokį nors abstraktą, asmenį arba gyvūną. „Būdvardis tiesiogiai nusako tam tikrus jo vidinius, išorinius bruožus“³⁷. Nepaisant to, tarp aptariamųjų sudurtinių žodžių (ispaniškame vertime rasti 5 jų pavyzdžiai) esama ir leksikalizuotų, kurių reikšmė yra vientisa, nusistovėjusi, ir turinti mažai ką bendra su atskira dėmenų semantika (tokių atvejų buvo rasta ir kūrinio vertime). Taigi pastebima, kad tokie kompozitai neretai yra kontroversiški bei įvairiai interpretuojami, lygiai kaip ir jų atitikmenys lietuvių kalboje, tarp kurių dažniausiai aptinkami paprastieji žodžiai, veiksmožodžio formos arba priesaginiai vediniai (žr. 13 diagramą).

Pirmasis tokio tipo ispaniškas dūrinys, *aguardiente (casero)* (lie. „(naminė) degtinė“, išvertus atskirus jo dėmenis skambėtų kaip „degantis vanduo“), lietuviškame originale turi du ekvivalentus: nevirtotiną svetimybę *samagonas*³⁸ ir šnekamosios kalbos žodį *baltakė*. Visų trijų leksemų semantika praktiškai yra ta pati. Svarbu pa-

³⁷ GUTIÉRREZ-REXACH, J. *Enciclopedia de Lingüística Hispánica: La estructura de las palabras: morfología*, Vol 1, 2015, p. 191

³⁸ žr. vlkk.lt/konsultacijos/

brėžti ir tai, kad stilistinė jų raiška sutampa – *aguardiente (casero)* gali būti priskirtas tiek neutraliai, tiek žargoninei kalbai (B. Sruogos *Dievų miške* vyrauja groteskinė stilistika). Ispanų kalboje sunku rasti geresnį leksinį pakaitalą, nusakantį vienodą tikrovės realiją, todėl dūrinio pavartojimas tokiais atvejais yra būtinas. Matyti, kad vertėjo parinktas kompozitas idealiai tinka kūrinio unikalumui parodyti. Kartu su tuo išvengta ir neapdairių klaidų, semantinių netikslumų ir pan. Galima teigti, kad šis santykis tarp užsienio kalbos sudurtinio žodžio bei jo atitikmens yra nepaprastai glaudus, nepaisant esančios gramatinės raiškos nelygybės.

Jau ne kartą buvo kalbama apie tai, kad ispaniškas dūrinys nevisuomet yra tikslingai pavartotas. Tada peršasi mintis, jog susiduriama su vertimo klaida. Plg. kūrinyje rastą leksikalizuotą daiktavardinį kompozitą su būdvardžiu *Nochebuena* (lie. *noche* „naktis“; *buena* „gera“), kurio lietuviškas pažodinis vertimas žinomas kaip *Kūčios*, kaip atitikmenį turi visiškai kitokios šventės pavadinimą – *Velykos/Velykų naktis*. Aišku, kad pateiktame pavyzdyje dūrinio pasirinkimas yra absoliučiai nemotyvuotas, pastebimas milžiniškas formalus bei semantinis skirtumai, atitolstama nuo kūrinio konteksto prasmės. Ispanų kalboje Velykoms pavadinti vartojamas kitas, sintagminis leksikalizuotas bei idiomatizuotas kompozitas – *Semana Santa* (lie. „Šventoji Savaitė“), kurio sinonimu gali eiti paprasta leksema *Pascua*, tačiau šiuo atveju pastarajai skiriama mažiau dėmesio. Toks variantas yra daug priimtinesnis, nes iš tiesų yra tikrasis Velykų atitikmuo. Nepaisant vyraujančios vertimo klaidos, įvairaus pobūdžio neatitikimų tarp aptariamųjų leksemų, galima daryti prielaidą, kad tiek lietuvių, tiek ispanų kalbose švenčių pavadinimai turi nusistovėjusią raišką. Įdomu tai, kad ispanų kalboje nedažnai jie išreiškiami dūriniais (plg. *Nochevieja* („Senoji naktis“, t.y. „Naujųjų metų išvakarės“), o lietuvių kalboje tam pavadinti dažniausiai vartojami paprastieji žodžiai.

Kai kuriais atvejais ispaniškus D + B kompozitus atitinka lietuviški priesaginiai vediniai, turintys tą pačią reikšmę. Būdingiausiu to pavyzdžiu laikomas dūrinys *terateniente*, padarytas iš daiktavardžio *tierra* („žemė“) bei būdvardžio, padaryto iš veiksmažodžio *teniente* („turintis“), ispanų kalboje traktuojamas argumentaciniu sudurtiniu žodžiu, t.y. vienas dėmuo priklauso nuo kito, kuris savo ruožtu yra pagrindinis (*teniente*). Tačiau šiuo atveju apibrėžiama ne pati žemė, bet ją turintis žmogus. Žiūrint į jo lietuvišką ekvivalentą – *dvarininkas* – matyti, kad formos atžvilgiu skir-

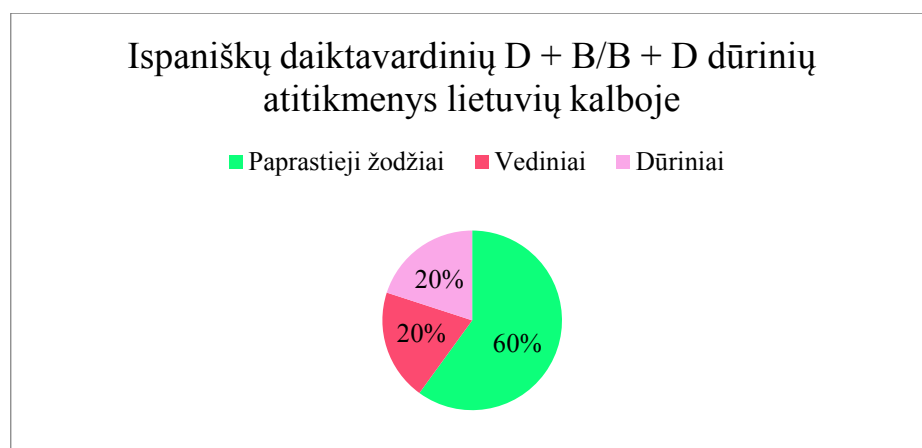
tumų išlieka, bet ne per daug ryškių, kadangi abi leksemos žymi asmenį (lietuviška priesaga *-ininkas* jau pati savaime apibrėžia žmogų). Semantiniu požiūriu jos reiškia beveik tą patį – „asmenį, turintį dvarą/daug žemės“. Galima sakyti, kad tokio ispaniško dūrinio pavartojimas vertime yra tikslingas, atitinkantis reikšmę ir tuo pačiu metu ženklinantis skiriamuosius nuo lietuvių kalbos bruožus, labai dažnai grindžiamus daiktavardinių vedinių dominavimu tam tikram asmeniui nusakyti.

Kaip vienas retesnių atvejų išskiriamas pavyzdys su dūriniu *bancarrota* (*banca* „bankas“, *rota* „sugadintas“), skoliniu adaptuotu pagal ispanų kalbos gramatiką (lietuviškai skambėtų kaip „bankrotas“) ir iš vyriškosios giminės tapęs moteriškąja. Kūrinyje lietuviškas jo ekvivalentas – neveikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko dalyvinė forma *bankrutavus*. Palyginus abi leksemas, dūrinį ir vieną iš veiksmažodžio formų, iš esmės neaptikta jokių nesutapimų. Reikšmė išlaikyta, skiriasi tik raiška, taip pat pakeista kalbos dalis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vertėjo pasirinkimas nelaikomas klaida. Ispanų kalboje nėra veiksmažodžio, visiškai atitinkančio leksemą *bankrutuoti*, visuomet vartojama bendraties konstrukcija su daiktavardžiu – *hacer bancarrota* („daryti bankrotą“). Kitokio varianto, grynai veiksmažodinio, prilygstančio originalui, iš esmės nėra. Galima teigti, kad *bancarrota* pavartotas norint nusakyti tą pačią situaciją kiek kitokia, skambesne ir labiau charakterizuojančia ispanų kalbą, forma, todėl ši leksema yra tokia ypatinga.

Šalia esančios struktūros daiktavardis + būdvardis dominuoja atvirkštinė daiktavardinių dūrinių kombinacija, kur pirmuoju dėmeniu eina būdvardis (rasta 6 pavyzdžių). Tokių kompozitų sandaros funkcija yra ta pati – apibrėžiančioji, ir jų reikšmė nusakoma tiesiogine arba perkeltine prasmėmis. Prie šios klasės priskiriami tokie ispaniški sudurtiniai žodžiai, kaip *altavoz* (1) ir *santiamén* (2). Pirmame pavyzdyje išskiriamos leksemos *alta* (lie. „aukštas“) bei *voz* („balsas“). Susijungusios į kompozitą reiškia „garsikalbį“. Kūrinyje matyti, kad lietuvių kalboje atitikmuo išlieka tas pats, tačiau pridėdamas papildomas elementas – *radijo garsiakalbis*. Morfologiniu požiūriu abiejų kalbų žodžiai yra dūriniai (*garsiakalbio* dėmenys yra „garsus“ ir „kalba“), nors lietuviškame originale pridėta leksema *radijas* gali signalizuoti priskyrimą prie žodžių junginių. Reikšmės požiūriu ekvivalentai visiškai sutampa, jų nusakomi instrumentai yra vienodi. Tuo tarpu antrąjį, jau metaforinio pobūdžio, dūrinį (*santo* „šventas“, *amén* „amen“) atitinka lietuviška konstrukcija surieveiksmiu *labai grei-*

tai/bežiūrint. Pagal *Ispanų-lietuvių kalbų žodyną* (2004) tikrasis *santiamén* ekvivalentas yra „akimirksnis“. Kūrinyje rasti kitokie atitikmenys reikšmės požiūriu nusako žodžio esmę. Pastebėtina, kad vyraujantys tokio tipo dūriniai nėra vertimo klaidos rezultatas, skirtingai negu kai kuriuose jau minėtuose pavyzdžiuose. Pripažįstama, kad jų raiška yra įdomi, išskirtinė, o konkrečiais atvejais netgi sutampanti su lietuvių kalbos leksemomis. Taigi šiuo aspektu ispaniškų kompozitų struktūra daiktavardis + būdvardis nekelia didelių klausimų.

13 diagrama. Ispaniškų daiktavardinių D + B/B + D (determinatyvinių) dūrinių lietuviški atitikmenys

Poskyryje aptarti daiktavardiniai sudurtiniai žodžiai dažnai siejami ne tik su kalbiniais, bet ir su kultūriniais dalykais (švenčių pavadinimai, kuriuose dūriniai rašomi iš didžiosios raidės). Jų stilistinė raiška pritaikyta prie lietuvių kalbos, todėl apriboja sinonimų vartojimą. Būtent šios priežastys lėmė kompozitų atsiradimą išverstame kūrinyje. Žinoma, kad pasitaikiusių grubių ir kartu nesuprantamų vertimo klaidų negalima praleisti pro akis, kadangi jos trikdo konteksto prasmę. Tačiau žiūrint iš kitos pusės, jos savotiškai padeda analizei, atkreipiant dėmesį į jų sudarymo detales, veikiančias visą žodžio prasmę. Prieinama prie išvados, kad tarp tokių dūrinių lietuviškų ekvivalentų dažniausiai esama paprastųjų leksemų (o kartais ir svetimybų), rečiau – vedinių ir sudurtinių žodžių. Lietuvių kalbos specifika atsiriboja nuo pastarųjų būtent

dėl to, kad dar nėra sukurta geresnių, sudurtinių, variantų, tokių kaip *garsiakalbis*. Pateiktos formos yra labai vartotinos bei jau prigijusios.

2.3. Būdvardiniai dūriniai

2.3.1. Būdvardis + daiktavardis

Būdvardiniai dūriniai (isp. *compuestos adjetivales*) daugiausia yra subordinacinio pobūdžio, t.y. nusako vieno, pagrindinio, dėmens (šiuo atveju būdvardžio) priklausymą nuo kito, šalutinio (daiktavardžio). Priešingai negu daiktavardiniai su dviem daiktavardžiais, kurie žymi patį objektą, būdvardiniai dūriniai nusako kurią nors vieną asmens išorinę ir/arba vidinę, pastovią arba laikiną ypatybę³⁹, o kaip jungiamąjį balsį visada turi *i*, plg. *cuellilargo* (lie. „žmogus, turintis ilgą kaklą“), *pelirrojo* („turintis rudus plaukus“). Lietuvių kalboje toks tipas prilygsta posesyviniams dūriniais, kurie, kaip jau buvo minėta, irgi apibrėžia priklausymą (žr. lyginamąją lentelę). Analizuojant tokių būdvardinių, t.y. B + D, kompozitų atitikmenis bus matyti, kad formos ir reikšmės atžvilgiais mažai diferencijuojama nuo originalo kalbos.

Prie tokios struktūros ispaniškų kompozitų priskirtini keturi rasti žodžiai: *patizambos* (1), *patiuertos* (2), *maniatados* (3), *boquiabierto(s)* (4). Pirmasis pavyzdys ypatingas tuo, kad antrasis jo dėmuo – *zambo* (lie. „šleivas“) – gali atstoti visą dūrinį (išvertus į lietuvių kalbą *patizambo* reiškia „šlubas“ (iš *pata* „koja“)), todėl jį netgi galima laikyti leksikalizacijos atveju. Kūrinio originale aptinkamas lietuviškas jo atitikmuo – paprastas žodis *šleivi*. Ekvivalento semantika leidžia teigti, kad leksema *koja* yra nereikalinga, nes jau pati savaime susieta su jį lydiniu būdvardžiu (pagal DLKŽ, *šleivas* „kreivas“ (apie kojas)). Vertime pasirinktas *patizambo* turi bendrų dalių su *šleivu*, kadangi abiem atvejais prieinama prie konkretizacijos (kalbama būtent apie šleivas kojas, ne apie kurią nors kitą kūno dalį). Taigi tiek forma, tiek turiniu neaiškumų nekyla.

³⁹ RAE, *Nueva gramática de la lengua española. Manual*, Espasa, 2010, p. 292

Panašiai komentuojamas ir antras pavyzdys, turintis vienodą pirmąjį dėmenį *pata*. Jo ekvivalentas lietuviškai išreiškiamas trimis variantais, tarp kurių irgi nerandama sudurtinio žodžio, užtat atkreiptinas dėmesys į junginį: *luoši, klipatos, kreivomis kojomis*. Matyti, kad vienai žmogaus ypatybei apibrėžti vartojami paprastieji žodžiai, jų sinonimai, bet tik paskutinis variantas reikšmiškai sutampa su ispanišku dūriniu (formos atžvilgiu irgi galėtų virsti sudurtiniu), visa kita traktuojama kaip klaidingas pasirinkimas. Tai dar vienas vertėjo bandymas konkretizuoti, išryškinti vaizduojamąją tikrovę, išvengiant kitų, nesudurtinių, leksemų.

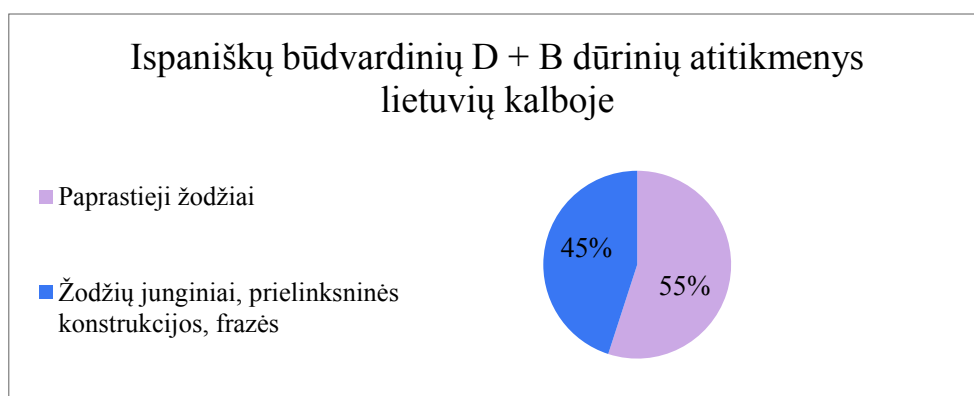
Trečiasis pavyzdys, padarytas iš daiktavardžio *mano* („ranka“) ir dalyvio-būdvardžio *atado* (iš *maniatar* „suraišyti rankas“) parodo, jog kai kuriais atvejais yra svarbu išlaikyti kalbos vaizdingumą ir kartu jos ekonomiškumą. Pateiktu kompozitu eliminuojamos tokios kalbos dalys kaip artikelis, prielinksnis ir pan. Plg. *maniatado* (vienas leksinis vienetas) ir *atado con las manos* (daugiau nei du). Lietuvių kalboje formaliai jį atitinka neveikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko dalyvis *suraišiotos*, kuris, lygiai kaip ir pirmame pavyzdyje, savaime implikuoja rankų veiksmą, taigi jų įvardijimas nėra būtinas. Tokio būdvardinio kompozito pasirinkimas interpretuojamas kaip dar viena vertėjo kūryba, kitokia realybės traktuotė. Semantika iš dalies sutampa, kiek skiriasi forma (vyrauja ne moteriškoji, o vyriškoji giminė), bet šalutinis daiktavardinis dėmuo patikslina reikšmę, todėl vertimas neatrodo iki galo apgalvotas ir tikslingas.

Vienas iš ryškiausių būdvardinių D + B kompozitų, *boquiabierto(s)* (lie. *boca* „burna“, *abierto(s)* „atvira“, „išsižioję“, „turintys atviras burnas“), turi specifinius ekvivalentus originalo kalboje: *išsižiojo* (1) ir *kur žioplesnis* (2). Pirmas variantas, kaip galima pastebėti, yra beveik visiškai dūrinio atitikmuo. Skirtumas matyti tik formos atžvilgiu – ispaniškame vertime turimas omenyje veiksnys, sintaksiniu požiūriu tai pažymins; tuo tarpu lietuviškame originale nurodomas veiksmas būtoju laiku, t.y. vyrauja tarinys. Antras variantas sukelia tam tikrą komplikaciją, kadangi raiška ir reikšmė yra ganėtinai nutolusios (prie aukštesniojo laipsnio būdvardžio pridamas vietosrieveiksmis *kur*), kas suponuoja vertimo klaidą. Šiuo kartu dūrinys parinktas netinkamai, nes juo nusakyta nuostaba turi teigiamą konotaciją, kurioje slypi metaforinė reikšmė. Į lietuviško atitikmens semantiką įeina žodis *išsižiojęs*, bet labiau paniekiamąją reikšmę. Ispanų kalboje *boquiabierto* yra stilistiškai neutrali

leksema, vertime atliekanti eufemizmo vaidmenį. Galima teigti, kad vertėjas ja pasinaudojo nežinodamas tikrosios lietuviško ekvivalento reikšmės arba tiesiog norėdamas sušvelninti realiją.

Nors aptartų šio tipo būdvardinių dūrinių ispaniškame vertime nėra daug, tik tai 4, vis dėlto įmanoma juos apibendrinti lyginant su lietuvių kalbos atitikmenimis. Visų pirma, kūrinyje rasti tokie kompozitai apibrėžia tiek pastovią (1, 2 pvz.), tiek laikiną (3, 4 pvz.) asmens būseną. Antra, lietuvių kalboje jie dažniausiai prilygsta paprastosioms leksemoms, veiksmažodžių formoms, žodžių junginiams, kuriuose kartais nesutampa net giminė arba kalbos dalis (žr. 14 diagramą). Trečia, ryškus semantinis ir/ar stilistinis nesutapimas tarp abiejų kalbų žodžių leidžia manyti, kad susidurta su vertimo klaidomis arba norėta savo nuožiūra sukonkretinti pasakymą arba jį eufemizuoti.

14 diagrama. Ispaniškų būdvardinių B + D (posesyvinių) dūrinių lietuviški atitikmenys

Taigi, kaip pastebėta, lietuvių ir ispanų kalbos turi skirtingą santykį su priklausomybės žymėjimu. Ankstesniame skyriuje buvo kalbėta apie posesyvinius lietuviškus dūrinius, nevienodai išreiškiamus ispanų kalboje formaliuoju, semantiniu bei stilistiniu požiūriais. Šiame poskyryje parodyta, jog ta pati situacija vyrauja, kai turimi ispaniški „posesyviniai“ kompozitai. Gali būti, kad lietuvių leksinis „supaprastinimas“ motyvuojamas paties autoriaus rašymo stiliumi; lygiai kaip ir ispaniškasis patikslinimas, pajavirinimas dūrinių dėka argumentuojamas tuo, kad vertėjas visuomet turi savo požiūrį į tam tikrus dalykus.

2.3.2. Būdvardis + būdvardis

Būdvardiniai dūriniai su dviem būdvardžiais nėra labai produktyvūs, tačiau kūrinio vertime jų aptikta 13. Paprastai jie žymi spalvas (*blanquiazul* „baltai mėlynas“), įvairių sričių terminus (*palatoalveolar* „palatalinis alveolinis“) ir, kas svarbiausia, nusako tautybę arba dalykus, susijusius su tam tikromis nacijomis, bendruomene. Pastarosiose kombinacijose ir vienas, ir kitas būdvardis yra lygiavertiški, t.y. koordinacinio pobūdžio, tačiau reikėtų pabrėžti, kad „pirmasis dėmuo adaptuoja specifinę „kultinę“ formą, kuri visada baigiasi balsiu „o“ ir su antruoju jungiamas brūkšniu, taip išskiriant savo reikšmę“ (isp. *el primer miembro adopta una forma “culta“ especial, terminada en -o(...). Estos compuestos se escriben con guión(...)*)⁴⁰.

B. Sruogos kūrinio vertime rasti tik du pagrindiniai ką tik aptartos grupės atstovai, kurie, beje, yra tos pačios (moteriškosios) giminės: *polaco-alemana* (1) ir *alemano-prusiana* (2). Iš karto matyti, kad abiem atvejais dėmenys išskiriami brūkšniu, dominuoja jungiamasis balsis *o*. Žiūrint į lietuviškus kompozitų atitikmenis – *lenkų-vokiečių* (1) ir *vokietis-prūsas* (2) galima teigti, jog morfologiniu požiūriu jie suprantami visiškai kitaip. Tokie žodžiai lietuvių kalboje nelaikomi dūriniais, o tik samplakiniais daiktavardžiais/būdvardžiais, junginiais (žr. 15 diagramą). Jokio jungiamojo balsio nėra, tiesiog dvi vienodo pobūdžio leksemos jungiamos į vieną, tokiu būdu išreiškiant bendrumą. Skirtingai negu ispanų kalboje, jų galūnės ženklina neapibrėžtą (1 pvz.) arba apibrėžtą (vyriškąją, 2 pvz.) gimines. Semantiniu požiūriu ir dūriniai, ir samplaikos reiškia tą patį, t.y. neaptikta jokios neapdairios klaidos, kuri galėtų kaip nors suardyti konteksto prasmę.

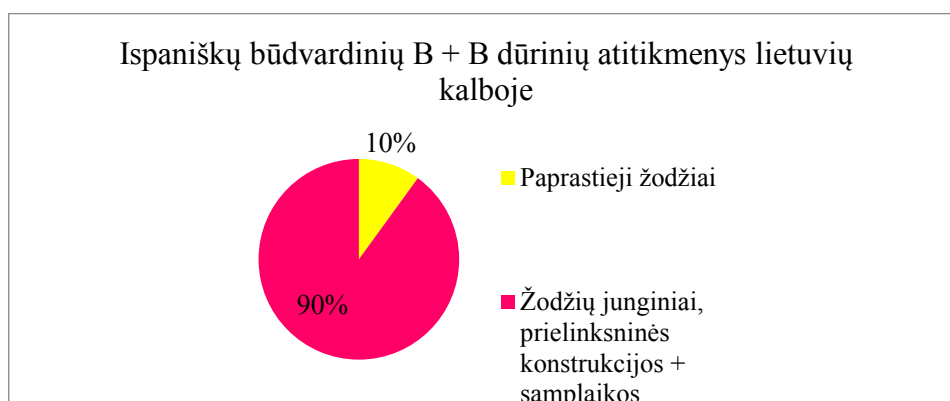
Vertėjo pasirinkti lietuvių kalbai nebūdingi ispaniški kompozitai vertintini teigiamai, kadangi esmė išlaikoma. Be to, tokio tipo sandūros nėra žinomos vertimo kalboje, jos labai savitos, todėl buvo atsiribota nuo per didelio eksperimentavimo, o pasiūlytos priimtinesnės formos, praktiškai vadinamomis tikraisiais jų ekvivalentais.

Vertime aptikta leksema *décimasexta* taip pat gali būti traktuojama kaip būdvardinis dūrinys, padarytas iš dviejų skaitvardinių būdvardžių, apibrėžiančių nusakomo daly-

⁴⁰ Versta iš: Javier Gutiérrez-Rexach *Enciclopedia de Lingüística Hispánica: La estructura de las palabras: morfología*, Vol 1, 2015, 192 p.

ko prasmę, suteikiant jai skaičiaus arba sekos sąvoką⁴¹(isp. *adjetivos numerales*): *décima* („dešimta“) ir *sexta* („šešta“). Sujungti dėmenys verčiami kaip kelintinis moteriškosios giminės skaitvardis *šešiolikta(-s)*. Kūrinyje lietuviškasis atitikmuo sutampa, ir yra nekeičiamas į jokių kitus. Formaliai tai nėra kompozitas, o tik dar vienas samplaikos pavyzdys. Taigi skirtumas tarp abiejų žodžių labai menkas ir beveik nepastebimas. Tas pats atsitinka ir su kiekiniais ispaniškais skaitvardiniais būdvardžiais (iš viso jų rasta 11): *veintiún* (1), *doscientos* (2), *trescientos* (3), *cuatrocientos* (4), etc. Lietuvių kalboje juos atitinka kiekiniai skaitvardžiai, t.y. *dvidešimt vienas* (1), *du šimtai*, *pora šimtų* (2), *trys šimtai* (3), *keturi šimtai* (4), ir t.t.

15 diagrama. Ispaniškų būdvardinių B + B (kopuliatyvinių) dūrinių lietuviški atitikmenys

Kitų pradžioje minėtų grupės *būdvardis + būdvardis* atstovų nerasta. Peršasi išvada, jog tą lėmė pati originalo, t.y. lietuvių kalbos leksika, kuri nesuteikė vertėjui progos pavartoti atitinkamus dūrinius. Šiuo atžvilgiu, žinoma, matoma spraga. Bet kokiu atveju, ji kompensuota kitos struktūros kompozitų vyravimu, ir jų pavyzdžiai su atitikmenimis yra ne mažiau ryškūs.

⁴¹iš: MARÍN, E. *Gramática española 3º*, Editorial Progreso, S.A. de C.V., 1936, p.57

2.3.3. Prieveiksmis + būdvardis

Aptariamųjų leksemų kombinacija savo dalyvine prigimtimi yra problemiška, nes labiau panėšėja į daiktavardinę, o ne į būdvardinę dūrybą. Pagrindinis skiriamasis jos bruožas – „aktyvios teigiamos arba neigiamos ypatybės nusakymas“ (isp. (...) *la atribución de una cualidad activa, marcada positiva o negativamente*). „Analizuojamas dūrinių tipas taip pat skiriamas į dvi grupes. Pirmoji gali žymėti dvigubą apibrėžtumą, tuo tarpu antroje paprastai slypi tik viena kuri nors savybė“.⁴² Labai dažnai pirmasis dėmuo, t.y. prieveiksmis, sukelia semantinių problemų, plg. *mal* („blogai“), kuris su būdvardžiu sudaro dūrinį, vienur reiškiantį kaip „mažai“ (*malsufrido* „mažai kenčiantis“), o kitur – kaip „daug“ (*malherido* „sunkiai, labai sužeistas“). Lygiai taip pat atsitinka su jį lydinčiu būdvardžiu, kuris atskirai neretai būna polisemiškas, o dūrinyje vyrauja tik viena jo reikšmių, pvz., *malgeniado* (kalbama apie asmenį, turintį tik blogą būdą, o ne „blogą protą“, „blogą prigimtį“, kaip kad tai pažymi pagrindinis dėmuo *genio*⁴³). Taigi kompozite abu sandai gali įgauti visiškai kitokią prasmę. Ypač stebina jų ekvivalentai lietuvių kalboje.

Ispaniškame vertime aptikti tik du tokie būdvardiniai dūriniai su minėtais prieveiksmiais: *malnacido(s)* (1), *malhablados* (2). Tokie kompozitai taip pat yra parasintetinės prigimties, t.y. jie nėra padaryti iš bendraties, nepaisant vyraujančios būdvardžio/dalyvio formos, o iš karto susiformavo, pradžioje pridėjus prieveiksmį, o pabaigoje galūnę *-ado* (ispanų kalboje neegzistuoja tokios veiksmažodžių bendratys kaip **malnacer*, **malhablar*, **malsufrir*, ir t.t.).

Pirmasis pavyzdys neigiamai nusako asmenį (išvertus į lietuvių kalbą reiškia „nepageidaujamas“, „smerkiamas“). Jų dėmenų, *mal* ir *nacido* (pažodinis vertimas „blogai gimę(s)“), reikšmė jungdamasi virsta kita, jau metaforine. Tą patį galima pasakyti ir apie antrąjį pavyzdį, kur dėmenų semantika dūrinyje irgi nesutampa. Pažodinis formalus vertimas galėtų skambėti kaip „blogai kalbantis/-ys“, tačiau turinio atžvilgiu kompozitas reiškia „begėdis, vartojantis daug žargonybių“ (isp. *usa mucho*

⁴² Versta iš: BUSTOS GISBERT, E. *La composición nominal en español*, Universidad de Salamanca, 1986, p. 341

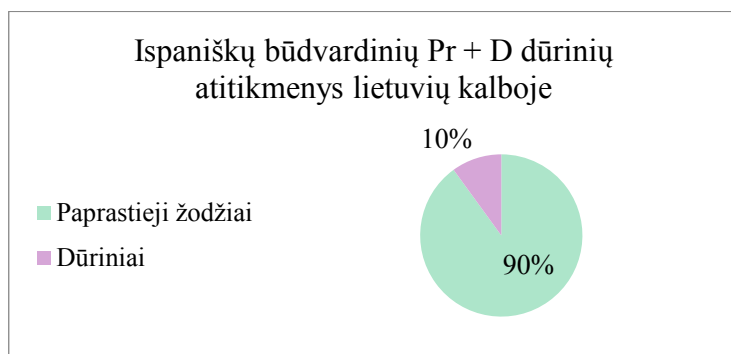
⁴³ Ibid, p. 341

palabrotas)⁴⁴. Lietuviškame originale galima pamatyti, kad tokių ypatingų leksemų ekvivalentai formaliai (ir taip pat semantiškai) labai nutolę, plg. *šioks ir toks, visų velnių bendras vaikas, maitos vaikai, „psiakrew“* (1), *ilgaliežuviai* (2). Pirmuoju atveju esama pačių įvairiausių variantų (netgi svetimybų), tarp kurių atsiduria tiek paprastieji žodžiai, tiek jų junginiai, paprastai vartojami tik šnekamojoje kalboje (žr. 16 diagramą). Semantiškai tai skirtingos leksemos, neigiamai apibrėžiančios asmenis. Stilistiniu požiūriu žodžiai sukelia didelį poveikį, dauguma iš jų prilygsta keiksmams, piktžodžiavimams. Ispaniškasis *malnacido(s)* irgi vartojamas neformaliajame kontekste, jame tikrai slypi neigiama konotacija. Pastebėtina, kad antrojo dūrinio ekvivalentas taip pat yra dūrinys, priklausantis posesyvinių sudurtinių žodžių grupei (*ilgaliežuviai* „tie, kurie turi ilgą liežuvį, t.y. kurie daug plepa“), tačiau vargu, ar jį galima pavadinti tikroju atitikmeniu, kadangi apibrėžia skirtingus žmogaus polinkius.

Matyti, jog minėti atvejai su dūriniais sukelia daug neaiškumų ir nesutapimų tarp originalo bei vertimo. Ne išimtis ir sudurtinis būdvardis *altisonante*, padarytas iš būdvardžio *alto*, vartojamo kaiprieveiksmis („aukštai, garsiai“) bei kito, išvestinio, būdvardžio *sonante* („skambus“, iš *sonar* „skambėti“), pažodžiui apibrėžiamo kaip „pompastiškas, retoriškas“. Jo ekvivalentas lietuvių kalboje – paprastasis žodis, būdvardis *garsus* (kaip „triukšmingas“). Galima teigti, kad reikšmė sutampa tik iš dalies, kadangi abu dėmenys jungdamiesi žymi jau ne garsą, skambumą, o pompastiškumą, retoriškumą, iškilumą (kalbant apie stilių arba asmenį). *Garsus* atitinka tik atskirų dėmenų, t.y. *alto* ir *sonante*, semantiką. Šiuo atveju galima kalbėti apie klaidą, padarytą dėl vertėjo kūrybiškumo, kuris originalo kalbos žodį pakeitė į sudėtingesnės raiškos ir turinio leksemą.

⁴⁴ žr. www.wordreference.com

16 diagrama. Ispaniškų būdvardinių Pr + B (determinatyvinių) dūrinių lietuviški atitikmenys

Apibendrinant aptartą gramatinę kombinaciją, vertėtų pasakyti, kadrieveiksmio buvimas ispaniškuose dūriniuose yra gana dažnas palyginti su lietuviškaisiais. Jungdamiesi su būdvardžiu jie paprastai išlaiko savo tiesioginę reikšmę, dūrinyje jų prasmė tik modifikuojama, pritaikoma prie antrojo, pagrindinio, dėmens, todėl kartais nutinka keletas neįprastų semantinių „transformacijų“. Žinoma, kad visi 3 rasti ir pakomentuoti pavyzdžiai struktūriniu požiūriu išsiskiria vaizdingumu, tačiau praktiškai turi mažai ką bendro su lietuviškais atitikmenimis. Lietuvių kalboje vyrauja didesnė leksemų įvairovė, stilistiškai įdomesnė. Parinkti ispaniški dūriniai atlieka eufemizmo vaidmenį, keičiant kūrinio stilistiką į labiau formalią bei susitelkiant į savo semantiką. Jų pavartojimas apribojo kitokio tipo žodžius ar netgi kombinacijas. Toks vertėjo pasirinkimas gali būti traktuojamas kaip bandymas įteigti ispanų skaitytojui kitokį, mažiau žiaurų vaizduojamąjį kūrinio pasaulį.

2.4. Kitokios sandaros dūriniai

Šis poskyris skirtas ispaniškiems dūriniams su mažiau produktyviomis kalbos dalimis. Į jų gretas įtraukti nebūdingi lietuvių kalbai veiksmažodiniai,rieveiksminiai ir kitokio pobūdžio sudurtiniai žodžiai, pasižymintys neįprastomis, bet kasdien vartojamomis konstrukcijomis bei reikšmėmis. Išskiriamos trys svarbesnės grupės

2.4.1. Prieveiksmis + veiksmožodis

Šių kalbos dalių kombinacija turi panašumų su jau minėta dūrinių struktūra *prieveiksmis + būdvardis (dalyvis)*. Pirmuoju dėmeniu beveik visuomet eina ispaniškas prieveiksmis *mal*; rečiau vartojamos leksemos *bien, menos* („mažiau“). Svarbu pasakyti, kad tokių prieveiksmių tiesioginė reikšmė, susijungus su antruoju pagrindiniu sandu, t.y. veiksmožodžio bendratimi, išlieka nepakitusi. Šis faktas leidžia manyti, jog esama tam tikros priklausomybės tarp sandų, endocentriškumo. Tokie kompozitai taip pat yra sintaksiniai, jų dėmenys gali atskirai funkcionuoti sakinyje ir reikšti tą patį, ką žymi jų sujungimas į vieną žodį (atvejis su *maltratar* ir *tratar mal*).

Analizuojamai dūrinių grupei, skirtingai nuo ankstesniosios, nebūdinga jungti dėmenis, priklausančius vienodai kalbos daliai. Tai reiškia, kad šiuo atveju, kuriant naują žodį, nejungiami du veiksmožodžiai (isp. *la combinación de dos verbos no permite formar un nuevo verbo*)⁴⁵. Šia prasme dominuoja veiksmožodžiai, turintys prieveiksminį atspalvį; išimtimi laikomi keli daiktavardžiai. Iš jų lengvai padaromos formos, funkcionuojančios kasdienėje vartosenoje ir netgi priartėjančios prie literatūrinės kalbos.

Kūrinio vertime rasti vos 4 ispaniškų Pr + V dūrinių atstovai. Jų lietuviški atitikmenys, nors morfologiniu požiūriu praktiškai nesutampantys, yra panašios semantikos, kas tikrai palengvina analizę. Pvz., tokie sudurtiniai aptariamos struktūros veiksmožodžiai kaip *maltratar* („skaudinti, mušti“) (1), *maldiciendo/maldice* („blogai kalbant“, t.y. „keikiant, keikia“) (2) ir *menospreciar* („mažai vertinti“) (3) lietuvių kalboje kaip ekvivalentus turi paprastuosius žodžius, t.y. įvairias veiksmožodžių formas su junginiais (žr. 17 diagramą).

Pirmuoju atveju esama skirtingų variantų: trečiojo asmens esamojo laiko forma *muša*, žodžių junginys *nieko bloga nedaryti*, neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvis *ujamas* bei bendratis *skriausti*. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog ne visi pateikiami pavyzdžiai atitinka dūrinio *maltratar* reikšmę. Vienur jo pavartojimas yra antonimiškas (*nieko bloga nedaryti* nusako priešingą semantiką), kitur – siaurinantis, tikslinantis originalo kalbos prasmę (*mušti* kaip vienas iš blogo elgesio bruožų) arba tinkamai

⁴⁵ Versta iš: BOSQUE, I., DEMONTE, V. *Gramática descriptiva de la lengua española*, ESPASA, 1999, p. 4823

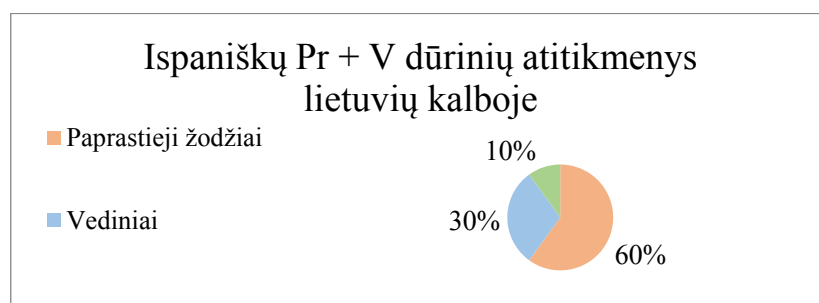
parinktas, nes laikomas tikroju ekvivalentu (*ujamas/skriausti*). Iš esmės visi variantai vienaip ar kitaip siejami su ispaniškuoju dūriniu, todėl negalima jo vadinti vertimo klaida. Veiksmažodis *maltratar* nekeičiamas į kitus morfologiškai skirtingus bei ispanakalbiams skaitytojams mažiau žinomus sinonimus. Galima manyti, kad vertėjas jį neatsitiktinai parinko, norėdamas ne tiek parodyti kompozito stabilumą, kiek įrodyti jo specifiškumą, sugebėjimą atstoti keletą panašaus pobūdžio leksemų.

Būdingas ispanų kalbai gerundijus *maldiciendo* ir esamojo laiko trečiojo asmens atitinkama forma *maldice* (iš *maldecir*) lietuviškame kūrinyje nusakytos veiksmažodžio bendratimis, pvz. *keikti(s)*, *velniuotis*, *kolioti* bei trečiojo asmens būtojo kartinio laiko formomis *nusikeikė*, *koliojo*. Pastebėtina, jog vietoj dūrinio lietuvių kalboje dažnai vyrauja sangraža, bet jokia būdu nesujungiami du (ne)savarankiški dėmenys. Tokių žodžių-atitikmenų sinonimų yra daugybė, tuo tarpu ispaniškajame vertime juos visus keičia vienas sudurtinis, pateiktas keliomis formomis. Žiūrint į jo sandarą matyti, kad, nors ir trūksta jį charakterizuojančios sangražinės dalelytės, t.y. ispaniško asmeninio įvardžio *-se*, veiksmažodis vartojamas kaip tranzityvinis ir intransityvinis. Naujas pridėtas sandas, šiuo atveju – prieveiksmis, nepaveikia pagrindinio dėmens reikšmės. Raiškos požūriu ispaniškas dūrinys nesutampa su lietuviškaisiais variantais. Klaida pastebima neatitikime tarp veiksmažodžių laikų. Nepaisant to, jų semantika yra lygiavertė, kadangi žymi tą patį veiksma. Lietuvių kalboje, be paprastųjų žodžių ir/ar priešdėlinių vedinių, neįmanoma rasti kitų ekvivalentų, o vertėjo pavartotas *maldecir* atribojo jį nuo galbūt didesnę neigiamą emocinį krūvį turinčių sinonimų. Galima teigti, jog tokiu būdu jis norėjo išsaugoti kūrinio stilistikos neutralumą, per daug nesureikšmindamas jo suvokimo. Taigi ir vėl susiduriama su ispanišku kompozitu, atliekančiu eufemizmo funkciją.

Paskutinio veiksmažodinio ir kiek kitokio pobūdžio dūrinio *menospreciar* lietuviškaisiais atitikmenimis laikomos dvi bendratys: *nepaisyti* ir *papeikti*. Pirmasis variantas yra paprastasis veiksmažodis su neiginiu, tuo tarpu antrasis traktuojamas kaip priešdėlinis vedinys. Semantiniu bei stilistiniu požūriais abi leksemos prilygsta ispaniškam sudurtiniam žodžiui (žymi neigiamą asmeninį santykį su konkrečiu dalyku), taigi pastarojo vieta kūrinio vertime yra motyvuota, teisinga. Šiuo atveju nenukrypstama nuo originalo prasmės, mintis išlieka nepakeista.

Visos aptariamos struktūrinės grupės išimtimi laikomas sudurtinis daiktavardis *bienestar* (*bien* + *estar* („būti“)), kuris lietuvių kalboje atitinka priesaginį vedinį iš būdvardžio, abstraktųjį daiktavardį *gerovė* (iš *geras*, priesaga *-ovė* žymi ypatybę). Pagal *DLE* ir *DLKŽ*, abiejų žodžių reikšmės sutampa, nes nusako vienodą materialinę asmens būseną („aprūpintas gyvenimu“). *Lietuvių-ispānų kalbų žodyne* leksema *gerovė* yra visiškai ispaniško *bienestar* ekvivalentas, taigi kitų pasirinkimų praktiškai neatrandama. Dūrinys pavartotas tinkamai, ir esamame kontekste jo buvimas yra labai svarbus. Taip pat pastebėtina, kad tai neutrali, nusistovėjusi kalboje leksema, kuriai, skirtingai nuo pastarųjų pavyzdžių, nebūdingas perfrazavimas išlaikant tą pačią semantiką (*bienestar* jau nėra tas pats kas *estar bien* (pastarasis labiau žymi dvasinę žmogaus būseną, pojūčius, praktiškai nesusijusius su materialiuoju gyvenimu)). Jos prasmę itin stipriai paveikė leksikalizacijos procesas (panašiai nutiko ir su lietuviškuoju *gerovė*); būtent todėl abiejų kalbų žodžių semantinis ryšys yra toks glaudus.

17 diagrama. Ispaniškų veiksmažodinių/daiktavardinių Pr + B (determinatyvinių) dūrinių lietuviški atitikmenys

Išanalizavus 4 aptiktus ispaniškus dūrinius, padarytus iš įvardžio ir veiksmažodžio, galima teigti, kad jie semantiškai labai artimi lietuviškiems atitikmenims, t.y. paprasiosioms arba išvestinėms veiksmažodinėms formoms, junginiams. Kūrinyje kompozitai kompensuoja sinonimų stoką, eliminuoja svetimybės, neretai funkcionuoja kaip originalo kalbos leksemų eufemizmai, antonimai ir pan., tačiau visuomet parenkami atsakingai. Daroma prielaida, kad jie savotiškai lemia leksinį ekonomiškumą, taupumą, pastovumą, ir šis vertėjo sprendimas yra pateisinamas.

2.4.2. Prieveiksmis + daiktavardis

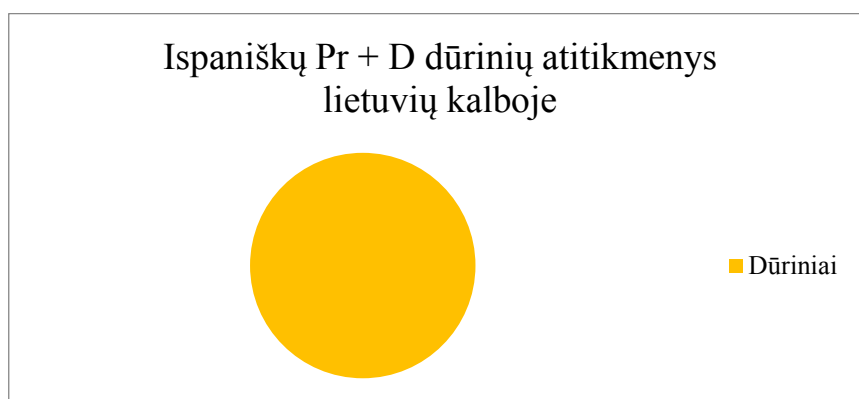
Pateiktos struktūros dūriniai vartojami kur kas rečiau negu jau aptartieji Pr + V kompozitai. Čia taip pat pirmuoju dėmeniu išlieka tradiciniai prieveiksmiai *bien* ir *mal*. „Antruoju sandu eina daiktavardis, beveik visada padarytas iš veiksmažodžio“ (isp. *el sustantivo que ocupa la segunda posición es casi siempre deverbal*)⁴⁶. Iš viso šio tipo kompozitų atstovų galima įvardyti apie dešimt, kadangi galimų leksemų skaičius tokiems dūriniam padaryti yra apribotas. Vertime aptikti 2 ryškiausi aptariamos struktūros pavyzdžiai: *bienhechor* (1) ir *malhechor* (2). Akivaizdu, kad vyraujantys pirmieji sandai-prieveiksmiai leksiniu požiūriu yra antonimai, todėl, nepaisant identiškų antrųjų dėmenų, pačių kompozitų tarpusavio santykis apibūdinamas opoziciniu ryšiu. Svarbu paminėti, kad galūnės yra vienodos, išvestinės (ispanų kalboje priesaga *-or* žymi asmenį, arba veikėją).

Įdomu tai, kad formaliai pirmojo dūrinio lietuviški ekvivalentai sutampa, t.y. taip pat yra sudurtiniai žodžiai (žr. 18 diagramą), plg. tokias leksemas kaip *geradarys* („daro gera“), *darbdavys* („duoda darbą“). Matyti, jog abu variantai priklauso valdomųjų dūrinių grupei ir iš esmės gali reikšti tą patį. Lyginant juos su ispaniškuoju kompozitu, įmanoma pastebėti kelis nežymius skirtumus. Pirmiausia dviejų kalbų dūriniai padaryti iš skirtingų dėmenų: jau minėtos ispaniškos sandaros prieveiksmis + daiktavardis bei veiksmažodžio ir daiktavardžio lietuvių kalbos atveju. Antra, visi trys žodžiai nusako asmenį ir/arba jo charakterį, tačiau susiaurinus semantinį lauką galima pamatyti, kad leksemos turi mažai bendrumų. *Bienhechor* pavartotas vietoj dviejų reikšmiškai tarpusavyje nesusijusių lietuviškų ekvivalentų (*darbdavys* nelaikomas *geradario* sinonimu). Jis visiškai atitinka tik pirmąjį variantą (išskaidžius į dėmenis reiškia *hace bien*, lie. „daro gera kitiems“). Negalima jo pavadinti tikroju *darbdavio* ekvivalentu dėl abejotino prasmų sąryšio (ar visuomet *darbdavys* traktuojamas kaip gera darantis žmogus?), taigi šiuo atžvilgiu dūrinio vartosena nėra iki galo motyvuota.

⁴⁶ Versta iš: GUTTIÉREZ-REXACH, J. *Enciclopedia de Lingüística Hispánica: La estructura de las palabras: morfología*, Vol 1, 2015, p.190

Kalbant apie kompozitą *malhechor* („bloga darantis asmuo“) ir jo atitikmenį kūrinyje – priesaginį vedinį iš veiksmažodžio, *skriaudėjas* (iš *skriausti*) – daroma išvada, kad panašumai bei skirtumai yra tie patys, kaip ir pastarajame. Pagal *DLE*, *malhechor* reiškia „žmogų, linkusį į nusikaltimus“ (isp. *que comete acciones delictivas por hábito*), tuo tarpu pagal *DLKŽ* *skriaudėjas* tai „skriaudžiantis, engiantis, spaudžiantis asmuo“. Pastarojo reikšmė atrodo kiek platesnė, kadangi *skriaudėjas* nebūtinai žymi tik nusikaltėlį. Bet kokių atveju, dūrinio pavartojimo kontekste negalima laikyti visiška vertimo klaida, nes pasakymo prasmė nesuardoma.

18 diagrama. Ispaniškų daiktavardinių Pr + D (determinatyvinių) dūrinių lietuviški atitikmenys

Apibendrinant du aptartus daiktavardinius kompozitus, padarytus iš prieveiksmio ir išvestinio daiktavardžio, peršasi mintis, jog jų semantika yra maždaug sukonkretinta; nėra polisemiškumo, kuris galėtų pasitarnauti verčiant iš lietuvių kalbos pateiktus dūrinius bei vedinius. Vis dėlto jų vartoseną kūrinyje argumentuojama tuo, kad tai geras būdas interpretuoti, šiek tiek keisti vaizduojamąją tikrovę. Gal iš tiesų vertėjui konkretūs asmenys asocijuojami būtent su tuo apibūdinimu, kurį siūlo vienakalbiai žodynai?

2.4.3. Įvardis + veiksmazodis

Aptariamojo tipo dūriniai, tiek morfologine sandara, tiek savo reikšme, yra specifiniai žodžiai, be kurių ispanų bendrinė kalba būtų neįmanoma. Kasdienėje vartosenoje jie jau seniai yra prigiję ir funkcionuoja kaip neapibrėžiamiejirieveiksmiai (isp. *adverbios indefinidos*), tačiau jų vidinė struktūra aiškiai byloja apie įvykusį dūrybos procesą. Čia pirmuoju dėmeniu visada eina santykinis įvardis (isp. *pronombre relativo*), antruoju – jau nusistovėjusio veiksmazodžio *querer* (lie. „norėti“) esamojo laiko pirmojo arba trečiojo asmens subjunktivo gramatikalizuota forma, t.y. *quiera* (lietuvių kalboje prilygtų tariamajai nuosakai „norėtų“).

Pavyzdžių, priskiriamų analizuojamai klasei, skaičius yra palyginti menkas, o kūrinio vertime jų rasta vos 2: *cualquier(a)* ir *dondequiera*. Pirmasis padarytas iš santykinio įvardžio *cual* (lie. „kuri“) bei pastoviosios formos *quiera*. Pažodžiui verčiamas kaip „bet kuri(s)“. Antrojo pavyzdžio sandai yra santykinis įvardis/prieveiksmis *donde* („kur“) su *quiera*; lietuviškai atitiktų žodžių junginį *bet kur*. Tačiau, kaip pastebėta, kūrinyje jų lietuviški ekvivalentai nėra įsigalėję, nes viską lemia ne tik kalbos sistema, bet ir kontekstas.

Ispaniškasis *cualquier(a)* ne visada traktuojamas kaip pavienė leksema. Dažnai jis eina kartu su pažymimuoju žodžiu, daugeliu atvejų – su daiktavardžiu, plg. vertime pasikartojančią frazę *de cualquier modo*. Atitinkamai keičiasi ir lietuviška leksika: vienur jos ekvivalento išvis nėra, kitur dominuoja samplaikos arba jau minėti žodžių junginiai, frazeologizmai ir pan., plg. *bet kuri(s)* (1), *koks* (2), *šiaip(ar) taip* (3), *šie ir panašūs* (4), *kiekvienas* (5), *kas kaip pasitaikė* (6), *visoks* (7), *vis dėlto* (8), *šioje ar tokie* (9), *kaip nors* (10), *kas bus - kas nebus* (11). Iš vienuolikos pateiktų atitikmenų variantų šeši (1, 2, 4, 5, 7, 9) semantiškai prilygsta *cualquier(a)*. Likusieji (3, 6, 8, 10, 11) atitinka frazę su dūrinium. Ne visi pavyzdžiai laikomi tikraisiais *cualquier(a)* ekvivalentais, bet galima manyti, kad ispanų kalboje nėra konkrečių pasakymų, paprastai būdingų lietuvių kalbai. Vertėjas, pavartodamas šį dūrinį visuose atvejuose, išvengė teksto nesuprantamumo, pagrindinės minties modifikavimo, tačiau leksiniu požiūriu nepraturtino vertimo; kompozitas per dažnai kartojasi.

Dondequiera kūrinyje atitinka paprastąjį žodį, vietosrieveiksmį *kur*. Lietuviškasis ekvivalentas savo reikšme tik iš dalies prilygsta ispaniškam dūriniui, o tiksliau, prilygsta tik pirmam, pagrindiniam jo dėmeniui – *donde*. Įžvelgiamas skirtumas tarp lietuviško apibrėžtumo bei ispaniško neapibrėžtumo. Galima sakyti, kad kompozito buvimas kontekste nėra iki galo aiškus, nors jo gramatinė sandara išties atrodo įdomi, pajvairinanti prasmę.

Pristatyti 2 ispaniškirieveiksminiai dūriniai (kurie praktiškai tokiais jau nėra laikomi) neapibrėžtai nusako ko nors skaičių (*cualquier*), vietą (*dondequiera*) ir/ar būdą. Lietuviški jų atitikmenys – paprastieji, (ne)savarankiški žodžiai, junginiai, frazės, samplaikos, semantiniu požiūriu daugmaž sutampantys. Prieinama prie išvados, jog lietuvių kalboje nėra sudurtinių gramatikalizuotųrieveiksmių, žodžių beveik netaupo. Tuo tarpu ispanų kalboje įprastos tokios formos atstoja kelias leksemas. Kadangi jau pati jų semantika parodyta išoriškai ir tiesiogiai žymi milžinišką apibendrinimo lygį, kitokių geresnių variantų neįmanoma rasti.

2.4.4. Įvardis + būdvardis

Šios kombinacijos ispaniškų dūrinių skaičius kalboje yra labai nedidelis, o kūrinio vertime paminėtas tik vienas šios grupės atstovas – leksema *todopoderoso* (*todo* – „visas“, *poderoso* – „galingas“). Lietuvių kalboje jį atitiko paprastieji, sudėtiniai bei sudurtiniai žodžiai: *viešpats*, *galingasis*, *visagalis*, *baisiai galingas*. Formaliai sutampa tik viena lietuviška leksema – *visagalis*, tačiau semantiniu požiūriu galima teigti, kad dūrinį atitinka visi keturi žodžiai. Šis atvejis parodo, kad kompozito semantikoje gali slypėti kitų, giminingų, bet nesudurtinių leksemų reikšmė, o pats kontekstas iš esmės neturi didelės įtakos jo vartosenai.

2.4.5. Prielinksnis + daiktavardis

Šios struktūros daiktavardiniai dūriniai nepasizymi itin didele leksine įvairove, nes prie jų priskirtini pavyzdžiai yra labai retai vartojami, greičiau funkcionuojantys kaip terminai. Pagrindinis dėmuo, t.y. daiktavardis, visuomet atsiduria antroje pozicijoje,

tuo metu pirmoje pozicijoje esantys prielinksniai modifikuoja bei leksikalizuoja jį, suteikdami naują prasmę. Tam tikri atvejai nėra vadinami priešdėliniais vediniais, kadangi dūrinyje egzistuoja atskirai, neatlieka to paties vaidmens kaip jų atitinkami prielinksniai. Kai kurie nelaikomi priešdėliais dėl savo atliekamos apibrėžtumo funkcijos⁴⁷.

Kūrinio vertime iš viso rasta 4 šios kombinacijos pavyzdžių. Darbe aptariami du būdingiausi analizuojamajam tipui kompozitai – *sinnúmero* bei *sinfin*. Iš karto krinta į akis tai, kad abu sudurtiniai žodžiai formaliai yra praktiškai vienodi, o semantiškai traktuojami kaip sinonimai. Svarbu pažymėti, kad sutampa jų pirmasis dėmuo (*sin* lietuvių kalboje reiškia prielinksni „be“). Tokie dūriniai vadinami egzocentriškais, kuriuose abu sandai apibūdina tam tikrą daiktą, abstraktų dalyką ir pan. *Sinnúmero* nusako labai didelį, neįmanomą suskaičiuoti ko nors kiekį, o ne tai, kad tas dalykas yra „be skaičiaus“. *Sinfin* vartojama tik „begalybės“ prasme ir jai irgi trūksta konkretumo.

Įdomu tai, kad romane šių dūrinių lietuviškų atitikmenų išvis neaptinkama. Išimtis – frazė *įvairios gausios (nuodėmės)*, priskiriamas prie galimų ispaniškos leksemos *sinnúmero* ekvivalentų. Reikšmės atžvilgiu dūrinys mažai prilygsta minėtam junginiui, semantika yra pakankamai nutolusi (atitiktų nebent tik leksemą *gausios*). Tą patį galima pasakyti ir apie morfologinę sandarą – lietuvių kalboje pavartotos ne tik paprastos konstrukcijos, bet ir skirtingos kalbos dalys (vietoj daiktavardžio vyrauja daugiskaitos moteriškosios giminės būdvardžiai).

Peršasi mintis, jog abu kompozitai iš esmės vertėjo pasirinkti klaidingai, buvo įmanoma jų išvengti pasitelkus kitas, paprastesnes leksemas. Tačiau galima manyti, kad šis atvejis suprantamas kaip viena iš vertimo strategijų, kai į tekstą įterpiami nauji žodžiai, kurių originale nėra. Žinoma, kad lietuvių kalboje dūriniai traktuojami kaip priešdėlių vediniai. Vertėjas kūrybiškai, vaizdingai priartėjo prie vertimo, parodydamas savąjį rašymo stilių bei atsižvelgdamas į ispanakalbių skaitytojų žodyną.

⁴⁷ Ibid, p.190

Lyginamoji dūrybos lentelė

Lietuviški dūriniai	Ispaniški dūriniai
<p>Determinatyviniai (apibrėžiamieji)</p> <p>B + D, D + D, Įv + D/V, Priel + D, S + D</p>	<p>Endocentriniai (leksiniai/sintagminiai atributiniai, apoziciniai) vardažodiniai, būdvardiniai</p> <p>D + D, B + D, D + B, B + B, Pr + V, Įv + B, Priel + D</p>
<p>Posesyviniai</p> <p>D + B, D + D, B + D, S + D, V + D</p>	<p>Endocentriniai būdvardiniai</p> <p>D + B</p>
<p>Valdomieji</p> <p>V + D, V + Įv</p>	<p>Egzocentriniai vardažodiniai</p> <p>V + D</p>
<p>Kopuliatyviniai (sujungiamieji)</p> <p>D + D, B + B</p>	<p>Egzocentriniai (koordinaciniai vardažodiniai ir būdvardiniai)</p> <p>D + D, B + B⁴⁸</p> <p>+ Sintetiniai (ištidos frazės su įvairiomis kalbos dalimis)</p>

⁴⁸ Iš: *Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe*, Vol 4 *Word-formation in the individual European languages*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston 2015, p.2621-2624

Išvados

Išanalizavus lietuvių ir ispanų kalbų dūrybą bei aptarus dūrinių tarpusavio atitikmenis, galima konstatuoti kelis dėsningumus:

1. Žiūrint iš morfologinės sandaros perspektyvos, lietuvių kalbos vartosenoje dūriniai nepasitaiko taip dažnai kaip ispanų kalboje, nors ispaniškame kūrinio vertime aptiktas kompozitų kiekis yra žymiai mažesnis (lietuviškame vertime iš viso rasta 262, ispaniškame – 63 dūrinių).
2. Kadangi abi kalbos sudurtiniais žodžiais linksta išreikšti nevienodus tikrovės dalykus, formos atžvilgiu sutampa tik ketvirtadalis ekvivalentų.
3. Dviejų grožinių kūrinių vertimai (iš ispanų į lietuvių ir iš lietuvių į ispanų) parodė, kad ispaniškas leksemas į lietuvių kalbą labiau linkstama versti dūriniais negu lietuviškas leksemas į ispanų kalbą. Tai daugeliu atvejų priklausė nuo vertėjo kalbos pažinimo, stiliaus supratimo, interpretacijos, kūrybiškumo, todėl nebuvo išvengta ir akivaizdžių vertimo klaidų.
4. Vertime į lietuvių kalbą daugiausia aptikta determinatyvinių dūrinių (168), mažiausia – kopuliatyvinių (3). Tai būdinga lietuvių kalbos dūrybai.
5. Vertime į ispanų kalbą didžiausias grupes sudaro determinatyviniai (25) ir kopuliatyviniai (20) dūriniai. Pastarąją grupę padidino sudėtiniai skaitvardiniai būdvardžiai, lengvai priskiriami prie sudurtinių žodžių.
6. Mažiausia ispaniškų dūrinių grupė galima vadinti posesyvinis kompozitus. Į juos įeina būdvardiniai D + B sudurtiniai žodžiai, o jų kūrinio vertime rasta tik 4. Ispaniški valdomieji kompozitai tam tikru mastu prilygsta lietuviškiems, kadangi kiekybinis santykis tarp abiejų atitinkamai yra labai panašus (užima tarpinę poziciją tarp visų kitų sudurtinių žodžių tipų: lietuviškame kūrinio vertime rasta 32, ispaniškame – 6 pavyzdžių).
7. Abiejų romanų vertimuose daugiausia aptikta daiktavardinių kompozitų, padarytų iš daiktavardžio ir/arba būdvardžio. Tai leidžia manyti, kad šios kalbos dalys yra esminės kiekvienos kalbos dūrybos sistemoje.
8. Dažniausi lietuviškų ir ispaniškų dūrinių atitikmenys originaluose yra paprasieji žodžiai, jų junginiai arba frazės; jų pasirinkimas paprastai buvo moty-

vuotas tuo, kad nerasta kitų geresnių variantų. Tokie yra nusistovėję ir labiau priimtini.

9. Pagal lingvistinius registrus ispaniški dūriniai daugeliu atvejų vartojami tiek formaliajame, tiek neformaliajame kontekstuose, t.y. pasižymi leksiniu neutralumu, neturi didelio neigiamo emocinio krūvio ir jų pavartojimas vertime traktuotinas kaip viena iš eufemizmo apraiškų.
10. Lietuviškų kompozitų reikšmė neretai išreiškiama tiesiogiai, tuo tarpu maždaug pusė visų ispaniškų sudurtinių žodžių yra metaforinio pobūdžio.
11. Dūrinio ir jo ekvivalento vertime reikšmės nesutapimų atsiranda ne tik dėl vertėjo klaidų, bet ir dėl vertėjo siekių apibendrinti arba sukongretinti tam tikrą realiją, būdingą originalo kalbai, nepriskiriant jos kitam semantiniam laukui.

Šaltiniai

ALLENDE, I. *Apie meilę ir šešėlius*, vert. V. Kvietkauskas, Alma Littera, Vilnius, 2008

ALLENDE, I. *De amor y de sombra*, 1984, skaitmeninė versija iš:

<http://www.LibrosTau-ro.com.ar>

SRUOGA, B. *El bosque de los dioses*, vert. J. Dijokas, Editorial *Ráduga*, Maskva, 1986

SRUOGA, B. *Dievų miškas*, 1945, skaitmeninė versija iš: <http://www.antologija.lt>

Literatūros sąrašas

BOSQUE, I., DEMONTE, V. *Gramática descriptiva de la lengua española*, ESPASA, 1999;

BUSTOS GISBERT, E. *La composición nominal en español*, Universidad de Salamanca, 1986;

Dabartinės Lietuvių kalbos gramatika, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005;

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (DLKŽ), prieiga internete: <http://www.lkiis.lki.lt/dabartinis>;

GUTIÉRREZ-REXACH, J. *Enciclopedia de Lingüística Hispánica: La estructura de las palabras: morfología*, Vol 1, 2015;

La Nueva Gramática de la lengua española, Asociación de Academias de la Lengua Española, 2009-2011

Lietuvių kalbos enciklopedija (LKE), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008;

MARÍN, E. *Gramática española 3º*, Editorial Progreso, S.A. de C.V., 1936;

Nueva Gramática de la Lengua Española. Manual, Asociación de Academias de la Lengua Española, 2010;

RAE, *Diccionario de la lengua española*, prieiga internete: <http://www.dle.rae.es>;

VARELA ORTEGA, S. *Morfología léxica: la formación de palabras*, Gredos, Madrid 2005;

Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe, Vol 4 *Word-formation in the individual European languages*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2015;

WORD REFERENCE, prieiga internete: <http://www.wordreference.com/>

Priedai